

**T.C. AİLE, ÇALIŞMA VE
SOSYAL HİZMETLER BAKANLIĞI**

**Türkiye Kimya Petrol
Lastik ve Plastik Sanayii
İşverenleri Sendikası**

COVID-19 PANDEMİSİ YÖNETİMİ VE EYLEM PLANI REHBERİ

**T.C. AİLE, ÇALIŞMA VE
SOSYAL HİZMETLER BAKANLIĞI**

**Türkiye Kimya Petrol
Lastik ve Plastik Sanayii
İşverenleri Sendikası**

COVID-19 PANDEMİSİ YÖNETİMİ VE EYLEM PLANI REHBERİ

ÖNSÖZ

Koronavirüs salgını, ilk görüldüğü ülke olan Çin'den sonra küresel çapta yayılım göstermeye başlamış ve etkisi değerlendirilerek Dünya Sağlık Örgütü tarafından COVID-19 adı altında pandemik hastalık olarak ilan edilmiştir. 11 Mart 2020 tarihinde Türkiye'de ilk vakanın görüldüğü resmi makamlarca açıklanmış ve bununla birlikte Bakanlık olarak çalışma hayatına etkileri değerlendirilmeye başlanmıştır. Tüm iş yerlerinde sağlıklı ve güvenli çalışma hayatını tesis etmeyi görev edinen Bakanlığımız, bu süreçte yürüttüğü faaliyetler ile Dünya çapında birçok ülke otoriteleri ile benzerlik göstererek uluslararası platformda salgınla mücadelede örnek çalışmalara imza atmaya devam etmektedir.

Bakanlığımız bu süreçte tüm iş dünyasının faydasına sunduğu yayınlarda ulusal ve uluslararası işbirlikleri ile örnek çalışmalar yürüterek sürecin, tüm tarafları ile ele alınmasına ve çözüm yollarına beraber katkı sunmaya özen göstermiştir. Bu bağlamda; kimya, lastik, plastik, boya, petrokimya, kauçuk, kompozit sektörlerinde faaliyet gösteren ve üye sayısı ve bilgi birikimi ile önde gelen işveren teşkilatlarımız arasında yer alan "Türkiye Kimya, Petrol, Lastik ve Plastik Sanayii İşverenleri Sendikası (KİPLAS) ile ortaklaşa yürütülen yoğun çalışmalar neticesinde rehberler hazırlanarak iş dünyamızın istifadesine sunulmuştur.

Rehberlerin başta işverenlerimiz ve tüm çalışanlarımız olmak üzere çalışma hayatı ile iş sağlığı ve güvenliği alanındaki tüm aktörlere faydalı olmasını temenni ederek sağlıklı ve güvenli günler dileriz.

T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
İş Sağlığı ve Güvenliği Genel Müdürlüğü

Türkiye Kimya, Petrol, Lastik ve Sanayii
İşverenleri Sendikası

REHBERİN AMACI

Bu rehber, COVID-19 için sanayi kuruluşlarını bilgilendirmek ve öneriler vermek üzere COVID-19 hakkında genel hususlar, bulaş yolları ve önlemleri, genel sağlık ve hijyen kuralları, eğitim/bilgilendirme, risk yönetimi, eylem planları ve iş sürekliliği hakkında bilgi sağlaması amacıyla yazılmıştır. Rehberde; işyerlerinde meydana gelebilecek COVID-19 pandemisi öncesi, sırası ve sonrasında yaşanabilecek can kayıpları ve hastalıkların en aza indirilmesi hedefiyle hijyen uygulamalarını, bulaşın önlenmesini ve kontrol tavsiyelerini, gerekli yetki görev ve sorumlulukların tanımlanması ve olası COVID-19 Pandemisi anında Acil Durum yönetiminin doğru ve hızlı şekilde yapılabilmesi için çalışma planının oluşturulmasının sağlanması amaçlanmaktadır.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
REHBERİN AMACI.....	ii
TABLoların LİSTESİ.....	v
ŞEKİLLERİN LİSTESİ.....	vi
SİMGELER VE KISALTMALAR.....	vii
1. GENEL BİLGİLER.....	1
1.1. SARS COV-2 VİRÜSÜ.....	1
1.1.1. Özellikleri.....	2
1.1.2. Bulaş Yolları.....	2
1.1.3. COVID-19 Belirtileri Nelerdir?.....	3
1.2. GENEL SAĞLIK KURALLARI.....	3
1.2.1. Maske	3
1.2.2. Mesafe.....	6
1.2.3. Hijyen.....	6
1.3. KİŞİSEL KORUYUCU DONANIMLAR VE TIBBİ MASKE.....	11
1.3.1. Göz ve Yüz Koruyucular.....	11
1.3.2. Tıbbi Maske.....	11
1.3.3. Solunum Koruyucular.....	11
1.3.4. Tıbbi Maskeler ile Solunum Koruyucular Arasındaki Farklar.....	11
1.4. ATIK YÖNETİMİ	12
1.4.1. Atıksu Yönetimi.....	12
1.5. EĞİTİM & BİLGİLENDİRME.....	13
1.5.1. Eğitim ve Bilgilendirme Konuları.....	13
1.5.2. Eğitim, Bilgilendirme ve Farkındalık Araçları.....	14
2. PANDEMİ RİSK YÖNETİMİ VE FAALİYET PLANLARI.....	15
2.1. COVID-19'A MARUZ KALMA RİSK SEVİYELERİ.....	15

2.2. GENEL ENFEKSİYON ÖNLEME TEDBİRLERİ	16
2.2.1. Tüm İş Yerleri İçin Önlemler.....	16
2.2.2. Orta Risk Altındaki İş Yerleri ve İşler İçin Özel Önlemler.....	19
2.2.3. Yüksek Risk Altındaki İş Yerleri ve İşler İçin Özel Önlemler.....	19
2.2.4. Çalışanların ve İşverenlerin Hakları, Görevleri ve Sorumlulukları.....	20
2.3. PANDEMİ FAALİYET PLANLARI.....	20
2.3.1. Faaliyet Planının İçeriği.....	21
2.3.2. Faaliyet Planının Aşamaları ve Uygulamaları.....	22
2.3.3. İş Sürekliliği Planlaması.....	36
3. KAYNAKLAR.....	40

TABLULARIN LİSTESİ

Tablo 2.1. Pandemi öncesi dönemde uygulanacak adımlar.....	27
Tablo 2.2. Pandemi sırasında uygulanacak adımlar	31
Tablo 2.3. Pandemi sonrası dönemde uygulanacak adımlar	35
Tablo 2.4. COVID-19 Kontrol Listesi	37

ŞEKİLLERİN LİSTESİ

Şekil 1.1. Coronavirüsün şematik yapısı	1
Şekil 1.2. SARS CoV-2 damlacıklarına maruz kalım yolları	2
Şekil 1.3. Ellerin temizlenmesi ve maske sağlamlık kontrolü	4
Şekil 1.4. Maske yönü ve burun teli kontrolü	4
Şekil 1.5. Maskenin doğru şekilde takılması	5
Şekil 1.6. Maskenin doğru şekilde çıkarılması ve atılması	5
Şekil 1.7. Maske çıkarıldıktan sonra ellerin yıkanması	5
Şekil 1.8. Sosyal mesafe kuralı	6
Şekil 1.9. Ellerin Su ve Sabun ile Yıkanması	7
Şekil 1.10. Ellerin Antiseptik ile Temizlenmesi	8
Şekil 1.11. Solunum Hijyeni ve Öksürük/Hapşırık Adabı	9
Şekil 2.1. Pandemi faaliyet planı izleme ve hazırlık aşaması	23
Şekil 2.2. Pandemi faaliyet planı uygulama aşaması	24
Şekil 2.3. Pandemi faaliyet planı uygulama aşaması – iş yerinde COVID-19 vakası.....	25
Şekil 2.4. Pandemi faaliyet planı salgın sonrası aşama	26

SİMGELER ve KISALTMALAR

CoV'ler	Koronavirüsler
COVID-19	Koronavirüs hastalığı
MERS	Orta Doğu Solunum Sendromu
SARS	Şiddetli Akut Solunum Sendromu
SARS-CoV-2	Şiddetli akut solunum sendromu koronavirüs 2
TS EN	Türk Standartları European Norm (Avrupa Standardı)
WHO	World Health Organization (Dünya Sağlık Örgütü)

1. GENEL BİLGİLER

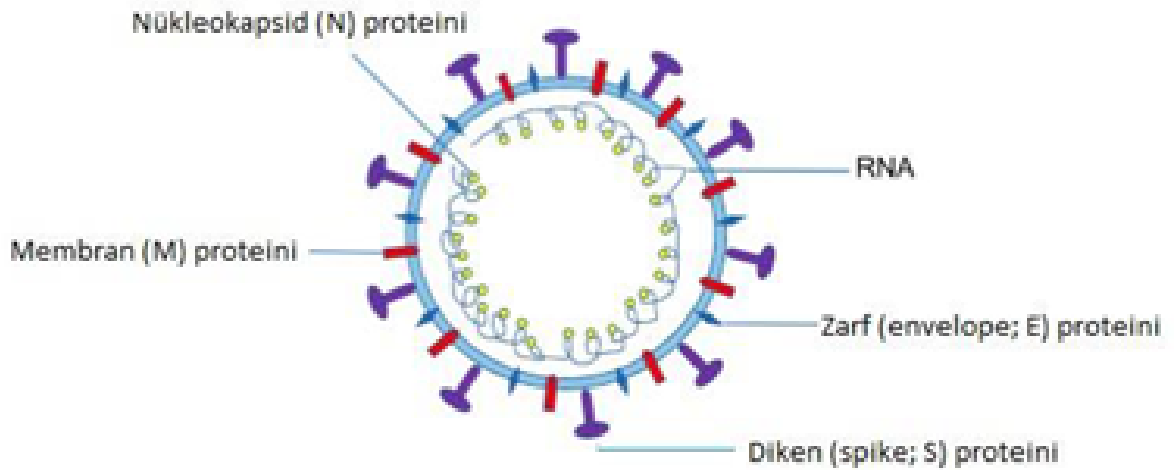
Bu bölümde, SARS-CoV-2'nin tanımı, özellikleri, olası bulaşma yolları, COVID-19 tanımı ve semptomları, genel sağlık kuralları, kişisel koruyucu donanımlar, atık yönetimi, eğitim ve bilgilendirme ile ilgili kısımlara yer verilecektir.

1.1. SARS COV-2 VİRÜSÜ

Virüs, “Şiddetli akut solunum sendromu koronavirüs 2 (SARS-CoV-2)”, hastalık ise “Koronavirüs hastalığı (COVID-19)” olarak tanımlanmaktadır [1]. COVID-19, İngilizce koronavirüsün sebep olduğu hastalık (COronaVİrus Disease) tanımının harflerinden oluşturulan bir kısaltmadır. Sonundaki 19 rakamı ise ortaya çıktığı 2019 yılını işaret etmektedir [1].

COVID-19 salgını, SARS-CoV-2 adlı bir koronavirüsten kaynaklanmaktadır. Koronavirüsler (CoV'ler), soğuk algınlığından Şiddetli Akut Solunum Sendromu (SARS) ve Orta Doğu solunum sendromu (MERS) gibi daha nadir ve ciddi hastalıklara kadar, birçoğu insanlarda solunum yolu hastalıklarına neden olan geniş bir virüs ailesidir. Her ikisi de yüksek ölüm oranlarına sahip olup ilk kez sırasıyla 2003 ve 2012 yıllarında tespit edilmiştir [2].

Koronavirüsler; tek zincirli, pozitif polariteli, zarflı RNA virüsleridir. Pozitif polariteli oldukları için RNA'ya bağımlı RNA polimeraz enzimi içermezler, ancak genomlarında bu enzimi kodlarlar. Yüzeylerinde çubuksu uzantıları vardır. Bu çıkıntılarının Latince'deki “corona”, yani “taç” anlamından yola çıkılarak bu virüslere Coronavirus (taçlı virüs) ismi verilmiş ve şematik yapısı Şekil 1.1' de gösterilmiştir [3].

Şekil 1.1. Koronavirüsün şematik yapısı [3]

1.1.1. Özellikleri

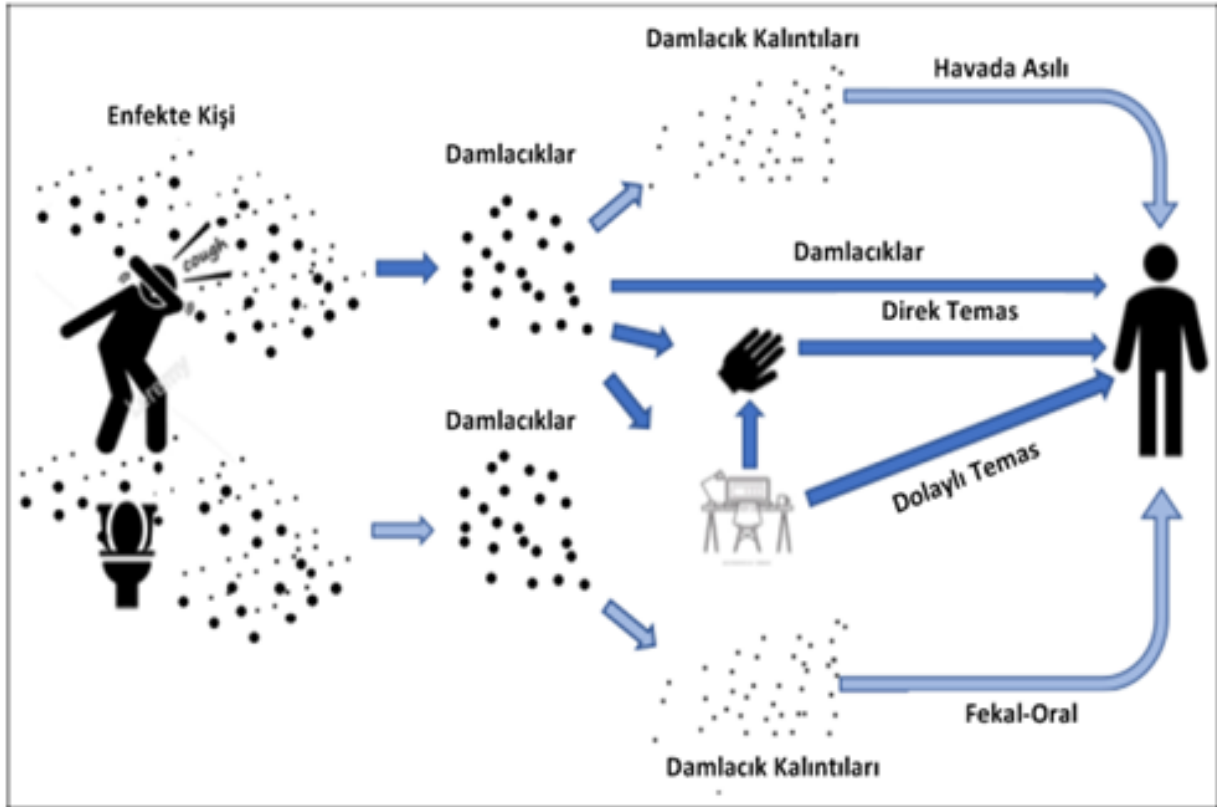
CoV'ler dört cins ayrılır: alfa-, beta-, gama- ve delta-CoV. Şu anda insanlarda hastalığa neden olduğu bilinen tüm CoV'ler, alfa veya beta-CoV'e aittir. Bu CoV'lerin çoğu birkaç hayvan türünü de enfekte edebilir. 2002'de SARS-CoV ile enfekte misk kedileri ve insanlar görüldü, 2012'de ise MERS-CoV tek hörgüçlü develerde ve enfekte insanlarda bulundu. Bir hayvandan insana düzenli olarak bulaşan bir virüse zoonotik virüs denir. Bir virüs hayvanlardan insanlara ilk kez geçtiğinde buna yayılma olayı denir [2].

1.1.2. Bulaş Yolları

Yeni tip koronavirüs, tespit ediliş tarihi itibarıyla çok yeni bir virüs tipidir. Bu virüsle ilgili araştırmalar tüm dünyada devam etmekte ve virüsün bulaşması, yayılması, önlenmesi ve tedavisine yönelik sürekli yeni bilgiler ve bulgular elde edilmektedir [4].

SARS-CoV-2 için olası bulaş yolları; damlacık, havadan, direk temas, dolaylı temas, fekal-oral, kan yoluyla, anneden çocuğa ve hayvandan insana şeklinde olmaktadır. SARS-CoV-2 enfeksiyonu hafif hastalıktan ağır hastalık ve ölüme kadar değişen solunum yolu hastalığına neden olur ve virüsle enfekte olan bazı kişiler hiçbir zaman semptom geliştirmez [5].

Her salgın için önemli olan hususlardan birisi de hastalığa neden olan enfeksiyon etkeninin bulaş yollarının bilinmesidir. SARS CoV-2 ile ilgili olarak SARS CoV-2 damlacıklarına maruz kalım yolları Şekil 2'de verilmektedir.

Şekil 1.2. SARS CoV-2 damlacıklarına maruz kalım yolları [6]

1.1.3. COVID-19 Belirtileri Nelerdir?

COVID-19'un en yaygın semptomları ateş, kuru öksürük ve yorgunluktur. Daha az yaygın olan ve bazı hastaları etkileyebilecek diğer semptomlar arasında ağrı ve sızılar, burun tıkanıklığı, baş ağrısı, konjunktivit, boğaz ağrısı, ishal, tat veya koku kaybı veya ciltte kızarıklık veya parmaklarda veya ayak parmaklarında renk değişikliği sayılabilir. Bu semptomlar genellikle hafiftir ve yavaş yavaş başlar. Bazı insanlar enfekte olur, ancak semptomları çok hafiftir.

Çoğu kişi (yaklaşık %80), hastanede tedaviye ihtiyaç duymadan hastalıktan iyileşir. COVID-19 olan her 5 kişiden yaklaşık 1'i ciddi şekilde hastalanır ve nefes almakta güçlük çeker. Yaşlı insanlar, yüksek tansiyon, kalp ve akciğer sorunları, diyabet veya kanser gibi altta yatan tıbbi sorunları olanlar, ciddi hastalık geliştirme riski daha yüksektir. Bununla birlikte, herkes COVID-19'a yakalanabilir ve ciddi şekilde hastalanabilir. Nefes almada güçlük/nefes darlığı, göğüs ağrısı/basıncı veya konuşma veya hareket kaybı ile ilişkili olarak ateş ve/veya öksürük yaşayan her yaşta insan derhal tıbbi yardım almalıdır. Mümkünse önce sağlık görevlisi veya sağlık kuruluşunu aramanız tavsiye edilir, böylece hasta doğru kliniğe yönlendirilebilir [7].

1.2. GENEL SAĞLIK KURALLARI

1.2.1. Maske

Maske kullanımı, COVID-19 dahil olmak üzere belirli solunum yolu viral hastalıklarının yayılmasını sınırlayabilen kapsamlı bir önleme ve kontrol önlemleri paketinin bir parçasıdır. Maskeler, sağlıklı kişilerin korunması (enfekte bir kişiyle temas halinde olduğunda kendini korumak için giyilir) veya kaynak kontrolü (ileride bulaşmayı önlemek için enfekte bir kişi tarafından giyilir) için kullanılabilir [3].

Bununla birlikte, tek başına bir maskenin kullanılması yeterli düzeyde koruma veya kaynak kontrolü sağlamak için yetersizdir ve solunum virüslerinin bulaşmasını engellemek için diğer kişisel ve toplum düzeyinde önlemler de benimsenmelidir. Maskelerin kullanılıp kullanılmadığına bakılmaksızın el hijyeni, fiziksel mesafe ve diğer enfeksiyon önleme ve kontrol önlemlerine uyum, COVID-19'un insandan insana bulaşmasını önlemek için çok önemlidir [8].

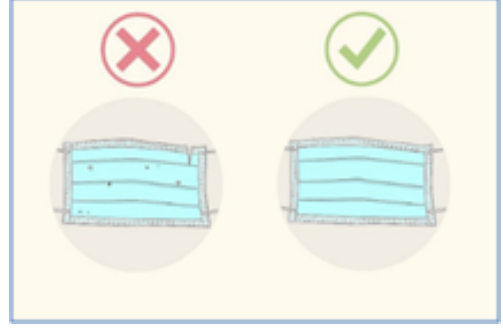
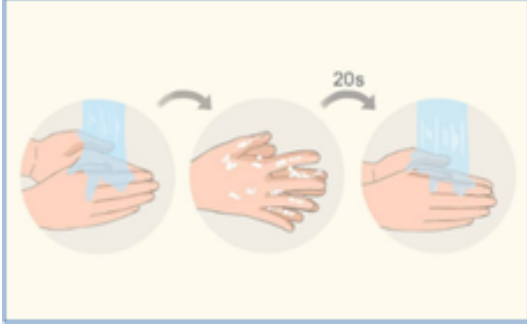
COVID-19 pandemisinde; ilgili standartlara/kriterlere uygun (TS EN 14683, TS EN 149 veya TSE K 599), kullanım için gerekli olana kadar temiz/kuru bir alanda kirlenmesi önlenmiş şekilde (son kullanma tarihlerine uygun) ulusal/uluslararası sağlık otoritelerinin tavsiyelerine uygun maske kullanılmalıdır.

EN 14683 standardına uygun üretilen tıbbi maskelerin kullanımında aşağıdaki hususlara dikkat edilmelidir [9]:

1. Maskeye dokunmadan önce eller en az 20 saniye normal sabun ve su ile yıkanmalı, su ve sabunun olmadığı durumlarda eller 20-30 saniye alkol içerikli el antiseptiği ile ovalanmalıdır.

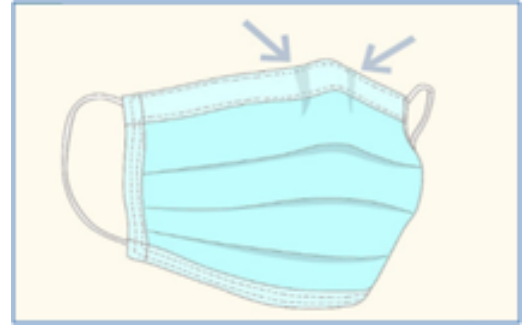
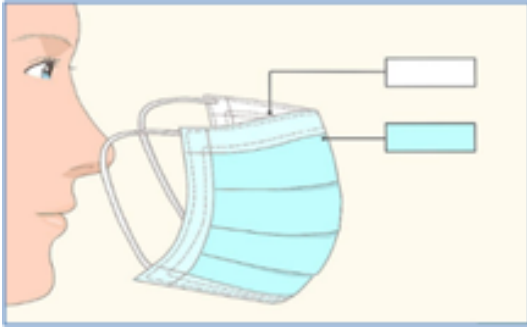
2. Maskede yırtık ya da delik olup olmadığı incelenmelidir.

Şekil 1.3. Ellerin temizlenmesi ve maske sağlık kontrolü

3. Maskenin katlı kısmı dış tarafta kalacak şekilde, doğru tarafın doğru yerde olduğundan emin olunmalıdır.

4. Maske yüze takılırken burnun üstüne gelen metal parça burnun şeklini alacak şekilde sıkıştırılmalıdır.

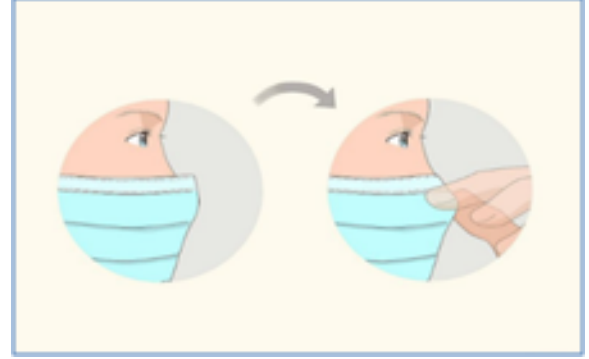
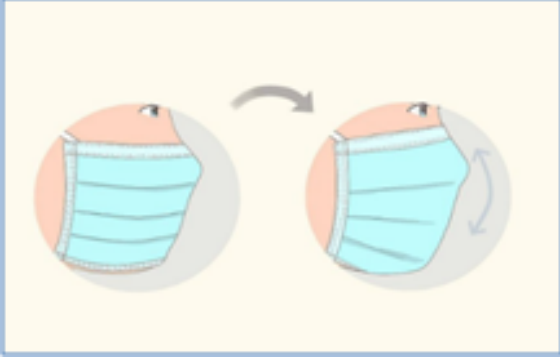
Şekil 1.4. Maske yönü ve burun teli kontrolü

5. Maske burun, ağız ve çeneyi tamamen kapatacak, kenarlardan hava geçişine izin vermeyecek şekilde takılmalıdır.

6. Maske kullanılırken maskeye dokunmaktan kaçınılmalı, yanlışlıkla dokunulursa eller alkol bazlı el dezenfektanı ile veya su ve sabun ile temizlenmelidir.

7. Maske burun, ağız ve çeneyi içine alan, yoğun kirlenmenin gerçekleştiği ön kısmına dokunulmadan çıkarılmalıdır.
8. Lastikli ise kulak arkasındaki lastiklerden tutarak çıkarılır.

Şekil 1.5. Maskenin doğru şekilde takılması

9. Çıkarılan maske lastiklerinden veya iplerinden tutularak çöpe atılır ve çöpün sürekli kapalı kalması sağlanmalıdır.

Şekil 1.6. Maskenin doğru şekilde çıkarılması ve atılması

10. Maskeyi çıkardıktan sonra eller en az 20 saniye, su ve normal sabunla yıkanmalıdır.
11. Su ve sabunun olmadığı durumlarda eller 20-30 saniye alkol içerikli el antiseptiği ile ovalanmalıdır.
12. Maske nemli olduğu anda yenisiyle değiştirilmeli ve çıkarılan maske tekrar kullanılmamalıdır.

Şekil 1.7. Maske çıkarıldıktan sonra ellerin yıkanması

1.2.2. Mesafe

COVID-19'un yayılmasını sınırlamanın en iyi yollarından biri de başkalarıyla temastan kaçınmak için diğer insanlarla arada en az 1,5 m fiziksel mesafe bırakmaktır. Bu nedenle, mümkün olduğunca 1,5 metrelik mesafeye uyulmalıdır. İşin organizasyonu diğer ek önlemlere rağmen buna izin vermiyorsa, 1,5 metre mesafeyi (Şekil 1.8.) mümkün olduğunca sağlamaya çalışılmalıdır. Bölgeleri veya yerleri sınırlamak için işaretler, şeritler veya fiziksel engeller kullanılmalı veya zeminde ne kadar mesafe tutulacağı işaretlenmelidir. Bu ilkeler iş yerinde tüm bölümler ve işin tüm yönleri için geçerli olmalıdır [10].

Şekil 1.8. Sosyal mesafe kuralı

1.2.3. Hijyen

El hijyeni, enfeksiyon kontrol önlemlerinin en kritik unsuru olup kişisel enfeksiyon bulaşmasını azaltmak için gereklidir. Tüm personel, müşteri, ziyaretçi ve servis elemanları için tesise girişte ve mümkün olan uygun noktalarda el yıkama imkânı sağlanmalıdır. El yıkamanın mümkün olmadığı noktalarda ve alanlarda eller alkol bazlı antiseptik madde ile ovulmalı ve temizlenmelidir.

El hijyeni, ellerin kirliliği veya gözle görülür şekilde bulaşı olduğu durumlar, sabun ve su ile el yıkanması ve rutin el hijyeni için alkol bazlı el antiseptiği ile temizleme işlemlerini kapsar. El yıkama, virüsü etkisiz hale getirmek için iyice ve yeterli bir süre olarak en az 20 saniye yapılmalıdır (Şekil 1.9).

Suyun bulunmadığı veya suya ulaşılmasının zaman alacağı durumlar gibi el hijyenini sağlamaya yönelik imkanlar olmadığında, kişilerin alkol bazlı antiseptik ile ovalama işlemi yapmaları sağlanmalıdır (Şekil 1.10). Ancak özellikle personelin ilk fırsatta ellerini yıkaması önerilmektedir [4].

İşlem Süresi: 20 saniye

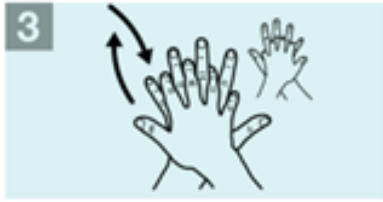
0 Ellerinizi su ile ıslatın;

1 Tüm el yüzeyine yetecek miktarda avuç içine sabun dökün;

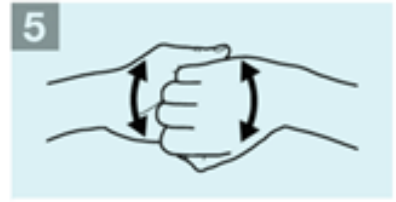
2 Avuç içlerini birbirine sürerek sabunu iyice köpürtün;

3 Bir elinizin içini diğer elinizin dışına gelecek şekilde birleştirin ve parmak aralarını ovalayın;

4 Avuç içlerinizi birleştirerek parmak aralarını ovalayın;

5 Avuç içleriniz birbirine bakacak şekilde parmaklarınızı birbirine kenetleyin ve ovalayın;

6 Baş parmaklarınızı diğer elinizin avucuyla kavrayarak ovun;

7 Parmak uçlarınızı birleştirerek diğer elinizin avuç içinde ovalayın;

8 Ellerinizi iyice durulayın;

9 Ellerinizi tek kullanımlık bir kağıt havlu ile kurulayın;

10 Kullandığınız kağıt havluyu musluğu kapatmak için kullanın;

11 Kuruduktan sonra elleriniz artık temizdir.

Şekil 1.9. Ellerin Su ve Sabun ile Yıkınması [4]

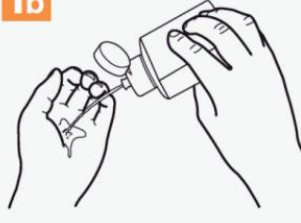
İşlem Süresi: 20 - 30 saniye

1a

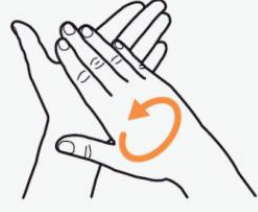

Avucunuza ellerinizin tüm yüzeyine yetecek miktarda antiseptik maddeyi dökün;

1b

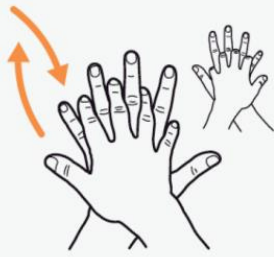

2

Avuç içlerinizi karşılıklı ovalayın;

3

Bir elinizin içini diğer elinizin dışına gelecek şekilde birleştirin ve parmak aralarını ovalayın;

4

Avuç içlerinizi birleştirerek parmak aralarını ovalayın;

5

Avuç içleriniz birbirine bakacak şekilde parmaklarınızı ters yönde kenetleyin ve ovalayın;

6

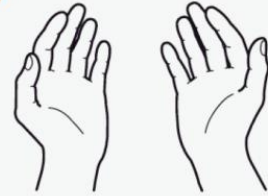
Baş parmaklarınızı diğer elinizin avucuyla kavrayarak ovun;

7

Parmak uçlarınızı birleştirerek diğer elinizin avuç içinde ovalayın;

8

Kuruduktan sonra elleriniz artık temizdir.

Şekil 1.10. Ellerin Antiseptik ile Temizlenmesi [4]

COVID-19 bulaşmasını en aza indirmek için potansiyel önlemlere yönelik müşteri, personel, ziyaretçiler ve ilgili kişilerin solunum hijyeni ve öksürük adabı konusunda teşvik edilmesi ve bilgilendirilmesi için görünür yerlere görsel/yazılı afişler ve posterler konulmalıdır [4]. Şekil 1.11.'de örnekleri verilmiştir.

Şekil 1.11. Solunum Hijyeni ve Öksürük/Hapşırık Adabı [4]

Hapşırma, öksürme veya burun akıntısını silmek ve burnu temizlemek (sümkürmek) için tek kullanımlık mendil kullanılmalıdır ve mendil en yakın hijyen atığı kutusuna atılmalıdır. Mendil kullanıldıktan sonra eller mümkünse sabun ve su kullanarak, aksi halde alkol bazlı el antiseptiği ile temizlenmelidir [4].

COVID-19 salgını boyunca ortak alanlarda (tuvaletler, salonlar, koridorlar, asansörler vb.) temizlik ve dezenfeksiyon önlemlerinin uygulanmasına özel dikkat gösterilmelidir. Bu kapsamda;

- İş yerinin ve iş istasyonlarının temiz olduğundan emin olunmalı ve vardiyalar arasında da temizlik yapılmalıdır [10].
- Kullanılan makine ve ekipmanların temas edilen tüm yüzeyleri kullanımdan sonra ve her durumda başka biri tarafından kullanılmadan önce temizlenmelidir. Bu durum forkliftler gibi mobil çalışma ekipmanları için de geçerlidir [10].
- İş yerinizde birçok çalışan ve ziyaretçi tarafından kullanılan yiyecek otomatlarının temizliğine de özellikle dikkat edilmelidir. Otomatlar mümkünse kullanımdan kaldırılmalıdır [10].
- Ayrıca kapı kolları, tırabzanlar, asansör düğmeleri, ışık anahtarları, dolap ve sürgü kolları, lavabo muslukları, cihaz ve makinelerin kontrol düğmeleri vb. temizliklerine dikkat edilmelidir. Ayrıca kapı, dolap kapakları vb. dirsek kullanılarak açılmalıdır [10].
- Yazıcı veya makine kontrol ekranlarının düzenli olarak temizlenmesine dikkat edilmelidir veya kişisel dokunmatik ekran kalemi gibi alternatif çalışma biçimleri sağlanmalıdır [10].
- Ayrıca akıllı telefonların, klavyelerin ve bilgisayar farelerinin hijyenine ve temizliğine dikkat edilmelidir [10].

- Uygun kişisel koruyucu donanımlar ve temizlik maddeleri yeterli miktarda bulundurulmalı, temizlik personeli için talimatlar hazırlanmalı ve bu talimatlara ilişkin eğitimler verilmelidir [10].
- İşe geri dönüş sırasında uzun süredir kullanılmayan boru hatlarında olası kirlenme (lejyonella bakterisinin üremesi gibi) göz önünde bulundurularak gerekli önlemler alınmalıdır [10].
- Havalandırma ve/veya havalandırma sistemlerinin uygun şekilde temizliği ve bakımı sağlanmalı, havanın dolaştığı sistemler için ek önlemlerin gerekli olup olmadığı kontrol edilmelidir [10].
- Temizlik ve dezenfeksiyon personeli, yeterli kişisel koruyucu donanım (KKD) giymeli ve bunları güvenli bir şekilde kullanmak için eğitilmelidir [11].
- Temizlik uygulamaları ve temizlik rutin olarak izlenmelidir. Temizlik uygulamalarını optimize etmek için temizlik personeli sayısı planlanmalıdır. Diğer çalışanlar da, temizlik programları ve temizlik tamamlama sürelerinden haberdar edilmelidir [11].
- Temizlemede, sanitasyon ajanları ve kimyasal maddeler açık şekilde tanımlanmalı ve üreticinin talimatları doğrultusunda kullanılmalıdır [4].
- Temizlik ve sanitasyona yönelik kullanılan biyosidal ve diğer ilgili ürünleri kullananların, bunları doğru bir şekilde kullanması ve bunların insanları, hayvanları ya da çevreyi tehdit etmesi muhtemel durumlara karşı her türlü tedbiri alması zorunludur [4].
- Temizlik ve sanitasyona yönelik kullanılan biyosidal ve diğer ilgili ürünlerin güvenlik bilgi formunda yer alan talimatlara, iş yeri koşullarında işçilerin korunmasına yönelik bilgilere, kullanıcılar bakımından etiketler ve diğer tüm ilgili ürün bilgilerine ve biyosidal ürünlerin kullanımı ile ilgili yürürlükteki tüm hükümlere uyularak doğru kullanımı ve depolanması sağlanmalıdır [4].
- Temizlik ve hijyen malzemesi stokları sürekli takip edilerek tedarik zincirinde aksama yaşanmasının önüne geçilmelidir [4].

1.3. KİŞİSEL KORUYUCU DONANIMLAR VE TIBBİ MASKE

1.3.1. Göz ve Yüz Koruyucular

Enfeksiyon şüphesi olan kişilerle doğrudan temas veya kontaminasyon riski bulunan çalışma ortamlarında, çalışanlar EN 166 standardına uygun tam kapalı tipte göz koruyucu veya yüz koruyucu/siperlik kullanmalıdır.

1.3.2. Tıbbi Maske

Tıbbi maske takan kişinin ağzından ve burnundan çıkan damlacık ve aerosollerin etrafa yayılmasını engellemek amacıyla kullanılır. Bu maskeler takan kişiyi bakteri veya virüslerden korumak amacıyla tasarlanmamıştır. Tıbbi maskeler kâğıt malzemeden veya diğer dokunmamış malzemelerden yapılır ve her kullanımdan sonra atılmalıdır.

1.3.3. Solunum Koruyucular

Ülkemizde piyasada olan solunum koruyucu maskelerin ilgili mevzuat gereği TS EN 149 standardına göre üretilip belgelendirilmiş olması gerekmektedir. Bu ürünlerin tipleri FFP1, FFP2 ve FFP3 maskelerdir.

1.3.4. Tıbbi Maskeler ile Solunum Koruyucular Arasındaki Farklar

Tıbbi maske kullanıcıyı büyük damlacıklardan ve sıçramalardan korurken, karşısındaki kişiyi maske takan kişinin solunum emisyonlarından korur. Solunum koruyucular ise takan kişinin, büyük damlacıkların yanı sıra ufak aerosol partiküllerine maruz kalmasını da azaltır. Solunum koruyucular yüze tam oturur, tıbbi maskeler yüze tam oturmazlar.

Tıbbi maskeler kullanıcıya havadaki küçük partikülleri solumak için güvenilir bir koruma düzeyi sağlamaz ve solunum koruması olarak kabul edilmez. TS EN 149 standardına göre üretilmiş FFP2 veya FFP3 koruma sınıfında solunum koruyucu maskeler, büyük ve küçük parçacıklar dahil havadaki parçacıkların çok büyük çoğunluğunu (FFP2 → %94; FFP3 → %99) filtreler.

1.4. ATIK YÖNETİMİ

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın yayımlamış olduğu “Tek Kullanımlık Maske, Eldiven gibi Kişisel Hijyen Malzeme Atıklarının Yönetiminde COVID-19 Tedbirleri” genelgesi doğrultusunda bertaraf işlemleri yapılmalıdır. Bu kapsamda; sağlık kuruluşlarının karantina bölümlerinde veya karantina birimi olarak belirlenen yerlerde oluşan atıklar ile kurum, kuruluş ve işletmelerin revir ve diğer tıbbi birimlerinde oluşan atıkların “tıbbi atık” olarak yönetilmeleri ve diğer atıklar ile karıştırılmamaları gereklidir. Evlerden ve işyerlerinden kaynaklanan tek kullanımlık maske, eldiven, mendil gibi kişisel hijyen malzemesi atıkları için yırtılmaya dayanıklı gri renkteki plastik çöp poşetleri kullanılmalı, poşetlerin $\frac{3}{4}$ ü dolduktan sonra ağzı sıkıca kapatılan (bağlanan) çöp torbaları daha sonra yırtılma riskine karşı ikinci bir torbaya konulmalıdır. Atık üzerinde virüsün hayatta kalma olasılığının en alt seviyeye indirilmesi için atık torbalarının en az 72 saat diğer insanların ve hayvanların erişemeyeceği geçici depolama noktasında bekletilmesi gerekmektedir. Atıklar atık toplama saatinden kısa bir süre önce çıkarılmalı ve “diğer atık” olarak evsel atık kapsamında yönetilmek üzere belediyeye teslim edilmesi sağlanmalıdır.

Toplama, taşıma ve depolama sırasında oluşabilecek dökülme ve/veya sızıntı suyuna yönelik tedbirler alınmalı, kirlilik oluşması durumunda kirlenen yüzeyler dezenfekte edilmelidir. Yüzey ve alan temizliğinde kireç çözücü, çamaşır suyu, dezenfektan kullanımı faydalı olacaktır. İşyerlerinde atıkların toplanması, taşınması ve bertarafında görevlendirilen çalışanların çalışma sırasında eldiven ve maske gibi kişisel koruyucu donanım kullanması, atıkla temas etmemeye dikkat etmesi, toplama ve taşıma işlemleri sırasında özel iş elbisesi giymesi sağlanmalıdır. Görevli çalışanların yanında yeterli miktarda dezenfektan bulundurulması ve gerek kullanılan ekipmanlarının gerekse de kişisel malzemelerin dezenfektan ile temizlenmesine özen gösterilmelidir [12].

1.4.1. Atıksu Yönetimi

Atıksu arıtma tesisi olan iş yerlerinde; Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın 08.04.2020 Tarihli “COVID-19 Salgını ve Atıksu Yönetimine İlişkin Önlemler (2020/13) Genelgesi” kapsamında düzenlemeler dikkate alınmalıdır. Numune alma ve analiz işlemleri mevcut ise, “Arıtma Tesisi Numune alma ve Analiz Talimatı” hazırlanmalıdır.

1.5. EĞİTİM & BİLGİLENDİRME

COVID-19 salgını sürecinde sağlıklı ve güvenli bir çalışma hayatının sağlanması amacıyla ve değişen şartlardan kaynaklı yeni risklerin ortaya çıkması nedeniyle çalışanların iş sağlığı ve güvenliği eğitimlerinin güncellenmesi ve ilave konu başlıklarının ele alınması zorunluluğu doğmuştur. Bu kapsamda verilecek yeni eğitimlerin Çalışanların İş Sağlığı ve Güvenliği Eğitimlerinin Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik ve Biyolojik Etkenlere Maruziyet Risklerinin Önlenmesi Hakkında Yönetmelik hükümleri çerçevesinde ve Covid-19 temasına yönelik konu başlıklarına uygun şekilde düzenlenmesi gerekmektedir. Ayrıca bu eğitimlerde ortam şartları açısından sosyal mesafe kurallarına uygunluğun sağlanması ve uzaktan eğitim modeli tercih edilmesi önem arz etmektedir.

COVID-19 salgını kapsamında, çalışanlara güncel bilgiler, açık talimatlar ve alınan önlemler hakkında eğitimler vererek bu bilgilerin ve bu talimatların doğru bir şekilde anlaşıldığından ve takip edildiğinden emin olunmalıdır. Deneyimsiz veya geçici çalışanlar gibi ek eğitim ve talimatlara ihtiyaç duyabilecek kişileri göz önünde bulundurarak talimatlar ve eğitimler düzenli olarak tekrarlanmalı ve konu içerikleri güncel tutulmalıdır. Ayrıca, alt işveren ve yüklenici firma personellerine işverenlerince bu eğitimlerin verilmesi sağlanmalıdır. Asıl işverence, alt işverenin çalışanlarının iş sağlığı ve güvenliği eğitimlerine dair belgeleri kontrol edilerek takibi yapılmalıdır. Ayrıca asıl işveren, alt işverenin çalışanlarına işe başlamadan önce iş yerine özgü risklere ilişkin bilgi vermelidir.

1.5.1. Eğitim ve Bilgilendirme Konuları

Çalışanların İş Sağlığı ve Güvenliği Eğitimlerinin Usul ve Esasları Hakkında Yönetmeliğe göre; değişen şartlara göre yeni risklerin ortaya çıkması durumunda yıllık eğitim programlarına ilave yapılması, çalışma şartlarına bağlı olarak yeni risklerin ortaya çıkması halinde yıllık eğitim programına bağlı kalmaksızın çalışanların uygun eğitim almaları gerekliliği belirtilmiştir.

Dolayısıyla, söz konusu Yönetmelik'te belirtilen “Genel Konular, Sağlık Konuları, Teknik Konular ve Diğer Konular” altında yer alan eğitim konu başlıkları arasında gerekli olanların COVID-19'a göre güncellenmesi ve eğitim programlarının buna göre düzenlenmesi gereklidir. Çalışanlara verilecek olan iş sağlığı ve güvenliği eğitimleri uzaktan eğitim şeklinde, iş yeri temizliği ve düzeni, hijyen ve psikososyal risk faktörleri konuları önceliklendirilerek verilmelidir. Eğitimlerde aile ve toplumsal yaşama ilişkin öneriler de yer almalıdır.

Dünya Sağlık Örgütü'nün online eğitim sayfasında bulunan ve aşağıda belirtilen bazı konu başlıklarının da eğitim içerikleri hazırlanırken dikkate alınması önerilmektedir [17]:

- COVID-19 ve solunum yolu virüsleri
- Yeni koronavirüs (COVID-19) için Enfeksiyon Önleme ve Kontrol (IPC)
- Stratejik Hazırlık ve Acil Müdahale Planı
- WHO COVID-19 Toplu Bulaşma Risk Değerlendirme Eğitimi

- COVID-19 belirtileri ve yayılımı
- COVID-19 bağlamında sağlık çalışanları için iş sağlığı ve güvenliği
- COVID-19: Kişisel koruyucu donanım nasıl takılır ve çıkarılır
- İşveren ve çalışanların sorumlulukları
- Standart önlemler: Sosyal mesafe
- Standart önlemler: El hijyeni
- Standart önlemler: Atık yönetimi
- Standart önlemler: Çevresel temizlik ve dezenfeksiyon
- Ortak ve Sosyal Alanlar
- İş ekipmanlarının kullanımı ve temizliği
- Yemekhane ve temizlik personeli eğitimi

1.5.2. Eğitim, Bilgilendirme ve Farkındalık Araçları

Eğitim materyalleri, anlaşılması kolay ve tüm çalışanlar için uygun dil/okuryazarlık düzeyinde olmalıdır. Eğitimler; sunumlar, kılavuzlar, referans belgeler ve teknik rehberler ile desteklenmelidir. Ayrıca egzersizler aracılığıyla anlatılan konular pekiştirilmelidir.

Devlet kurumları ve WHO gibi resmi kaynakları kullanarak COVID-19 riski hakkında düzenli bilgi verilmesi ve koruyucu önlemlerin etkinliğinin vurgulanması tavsiye edilmektedir. Eğitimler, mümkünse uzaktan eğitim yoluyla gerçekleştirilmelidir. Bu konuda gerekli teknik altyapı, yazılım ve donanım sağlanmalıdır.

Bilgilendirme ve farkındalığın artırılması için herkesin görebileceği ve dikkat çekici olacak şekilde afişler ve posterlerin kullanılması ayrıca ortak alanlarda bulunan televizyon vb. araçlarla COVID-19 önlemlerine dair videoların gösterilmesi önerilmektedir. Bu kapsamda, bilgisayar kullanıcıları için bilgisayar sistemi üzerinden doküman ve video paylaşımı yapılabilir. Ayrıca, bütün personellerin cep telefonlarına SMS ile bilgi paylaşımı sağlanabilir.

Sosyal mesafe, maske kullanımı ve el hijyeni gibi standart kuralların hatırlatılması amacıyla, ilgili alanlara uyarıcı levhalar konulmalı ve gerekli işaretlemeler yapılarak farkındalığın artırılması sağlanmalıdır.

2. PANDEMİ RİSK YÖNETİMİ VE FAALİYET PLANLARI

Bu bölümde; işyerlerinde meydana gelebilecek COVID-19 pandemisi öncesi, sırası ve sonrasında yaşanacak can kayıpları ve hastalıkların en aza indirilmesi, tüm çalışanlar, ziyaretçiler, alt işverenler, geçici çalışanlar, stajyerler ve diğer tüm çalışanların korunması kapsamında; hijyen uygulamalarını, bulaşın önlenmesini ve kontrol tavsiyelerini, sadece damlacık ve temas yoluyla bulaşan hastalıkların enfeksiyon önleme ve kontrol yönlerini, uygulama ve diğer önlemleri dikkate almak, gerekli yetki görev ve sorumlulukların tanımlanması, olası COVID-19 Pandemisi anında Acil Durum yönetiminin doğru ve hızlı şekilde yapılabilmesi için çalışma planının oluşturulmasının sağlanması amaçlanmaktadır.

Koronavirüs, işyerlerinde acil durum müdahalelerini gerektirmekte, aynı zamanda iş sürekliliğini sağlamaya mecbur kılmaktadır. İşyerleri pandemi sırasında küçülmeye veya kapanmaya zorlandıysa, işletmenin üzerindeki etkiyi en aza indirecek ve faaliyetlerin hızlı bir şekilde devam etmesini kolaylaştıracak iş sürekliliği planlarına sahip olmaları gerekir. Panik yapmak yerine hazırlıklı olmak, ülke ekonomisi ve vatandaşlarımız için COVID-19 salgınının yol açtığı riskleri azaltmanın en iyi yoludur.

2.1. COVID-19'A MARUZ KALMA RİSK SEVİYELERİ

COVID-19, esas olarak solunum damlacıkları yoluyla veya kontamine yüzeylerle temas yoluyla bulaşır. İşle ilgili maruz kalım, iş yerinde herhangi bir zamanda, işle ilgili seyahat sırasında veya iş yerine gidip gelirken meydana gelebilir.

COVID-19'a işle ilgili maruz kalma riski; COVID-19 ile enfekte olabilecek insanlarla ve kontamine yüzeyler ve nesnelere temas yoluyla yaklaşma (1,5 metreden az) veya sık temas olasılığına bağlıdır. Aşağıdaki risk seviyeleri, COVID-19'a maruz kalma için iş yeri risk değerlendirmesi gerçekleştirirken ve sağlık hizmeti olmayan iş yerlerinde önleyici tedbirleri planlarken faydalı olabilir. Bu risk kategorilerinde, "COVID-19 ile enfekte olduğu bilinen veya şüphelenilen kişiler" olarak anılan kişiler genellikle zaten pozitif bir test veya tanı geçirmiş kişileri ifade eder. Bu tür kişilere tek başına bakılması gerekmesine rağmen, bazı meslekler yine de daha yüksek bir maruz kalma riskine sahip olabilir (örneğin; evde bakım çalışanları, gerektiğinde kişisel hizmet sağlayıcılar, eczane ön saf personeli) [18].

Düşük maruz kalma riski; genel halkla ve diğer iş arkadaşlarıyla, ziyaretçilerle, müşterilerle veya yüklenicilerle sık ve yakın teması olmayan ayrıca COVID-19 ile enfekte olduğu bilinen veya olduğundan şüphelenilen kişilerle temasa geçmeyi gerektirmeyen işler veya çalışmaları içerir. Bu kategorideki çalışanların halkla ve diğer iş arkadaşlarıyla asgari mesleki teması vardır.

Orta düzeyde maruz kalma riski; genel halkla veya diğer iş arkadaşlarıyla, ziyaretçilerle, müşterilerle veya yüklenicilerle yakın, sık teması olan ancak COVID-19 ile enfekte olduğu bilinen veya bulaştığından şüphelenilen kişilerle teması gerektirmeyen işler veya çalışmaları içerir. COVID-19 vakalarının bildirilmeye devam ettiği alanlarda bu risk seviyesi; genel halkla, ziyaretçilerle veya yüksek nüfus yoğunluklu çalışma ortamlarındaki müşterilerle işle ilgili sık ve yakın teması olan çalışanlar için geçerli olabilir (örn. Gıda pazarları, otobüs durakları, toplu taşıma ve en az 1,5 metrelik fiziksel mesafenin gözlemlenmesinin zor olabileceği diğer iş faaliyetleri) veya iş arkadaşları arasında yakın ve sık temas gerektiren iş görevlerini içerebilir. COVID-19'un topluluk iletiminin olmadığı bölgelerde bu senaryo, topluluk iletiminin olduğu bölgelerden dönen kişilerle sık teması içerebilir.

Yüksek maruz kalma riski; COVID-19'a sahip olduğu bilinen veya şüphelenilen kişilerle yakın temas potansiyeli yüksek işler veya muhtemelen virüs bulaşmış nesnelere ve yüzeylerle teması içerir. Sağlık kuruluşları dışındaki bu tür maruz kalım senaryolarının örnekleri arasında, COVID-19'a sahip olduğu bilinen veya şüphelenilen kişilerin, sürücü ve yolcu arasında ayrılmadan kapalı araçlarda taşınması, COVID-19'lu kişilere ev hizmetleri veya evde bakım sağlanması ve öldüğü sırada COVID-19 taşıdığı bilinen veya şüphelenilen kişilerin cesetleriyle temas yer alır [18].

2.2. GENEL ENFEKSİYON ÖNLEME TEDBİRLERİ

İş yerlerinin kapatılması veya yeniden açılması ve çalışma faaliyetlerinin askıya alınması veya ölçeğinin küçültülmesi ile ilgili kararlar, risk değerlendirmesi, önleyici tedbirleri uygulama kapasitesi ve COVID-19 bağlamında halk sağlığı ve sosyal önlemleri ayarlamak için ulusal makamların tavsiyeleri ışığında alınmalıdır [18].

2.2.1. Tüm İş Yerleri İçin Önlemler

Tüm iş yerlerinde ve işverenler, yöneticiler, işçiler, yükleniciler, müşteriler ve ziyaretçiler gibi iş yerindeki tüm insanlar için geçerli olan COVID-19'un bulaşmasını önlemek için evrensel önlemler şunları içerir [18]:

El hijyeni

- İşe başlamadan önce, yemek yemeden önce, sıklıkla mesai sırasında, özellikle iş arkadaşlarıyla veya müşterilerle temastan sonra, tuvalete gittikten sonra, salgılar, dışkılar ve vücut sıvıları ile temastan sonra, potansiyel olarak kontamine olmuş nesnelere (eldivenler, giysiler, maskeler, kullanılmış mendiller, atıklar) temastan sonra ve eldivenleri ve diğer koruyucu donanımı çıkardıktan hemen sonra, ancak gözlere, buruna veya ağza dokunmadan önce düzenli olarak sabun ve suyla el yıkama veya alkol bazlı dezenfektan ile el hijyeni sağlanmalıdır.
- El yıkama ve el dezenfektanları gibi el hijyeni istasyonları, iş yerinin çevresinde göze çarpan yerlere konulmalı ve el hijyenini teşvik etmek için iletişim materyallerinin yanı sıra tüm personel, yükleniciler, müşteriler veya ziyaretçiler için erişilebilir hale getirilmelidir.

Solunum hijyeni

- İş yerinde burun akıntısı veya öksürük gelişen kişiler için tıbbi yüz maskeleri ve kağıt mendillerin yanı sıra hijyenik bertaraf için kapaklı çöp kutuları bulundurun.
- Ulusal veya yerel yönergeler uygun olarak maske veya yüz örtme konusunda bir politika geliştirin. Maskeler doğru kullanılmazsa bazı riskler taşıyabilir. Bir çalışan hastaysa işe gelmemelidir. Çalışanlardan biri veya bir çalışan isteyken kendini kötü hissederse, eve güvenli bir şekilde dönebilmeleri için tıbbi bir maske takın. Maskelerin kullanıldığı yerlerde, hükümet politikasına uygun olarak veya kişisel tercihle, güvenli ve uygun kullanım, bakım ve bertarafın sağlanması çok önemlidir.

Fiziksel mesafe

- İnsanlar arasında en az 1,5 metrelik bir mesafeyi korumak ve diğer kişilerle doğrudan fiziksel temastan (ör. Sarılma, dokunmak, el sıkışmak), harici erişim üzerinde sıkı kontrol, sıra yönetimi (yerde işaretleme, engeller) için önlemler alın.
- Binadaki insanların yoğunluğunu azaltın (her 4 metrekarede en fazla 1 kişi), çalışma istasyonları ve girişler/çıkışlar, asansörler, kilerler/kantinler, merdivenler gibi ortak alanlar için en az 1,5 metre fiziksel boşluk bırakın. Çalışanların veya ziyaretçilerin/müşterilerin bir araya gelmesi veya kuyruğa girmesi gerekebilir.
- Fiziksel toplantı ihtiyacını en aza indirin, örn. telekonferans olanaklarını kullanarak.
- Girişler veya çıkışlar gibi ortak alanlarda çalışanların bir araya gelmesini azaltmak için çalışma saatlerini kademeli olarak artırarak kalabalıklaşmayı önleyin.
- Vardiya veya bölünmüş ekip düzenlemeleri veya uzaktan çalışmayı uygulayın veya geliştirin.
- Sosyal toplantılar dahil olmak üzere katılımcılar arasında yakın ve uzun süreli teması içeren iş yeri olaylarını erteleyin veya askıya alın.

İşle ilgili seyahatlerin azaltılması ve yönetimi

- COVID-19'un topluluk iletimi olan bölgelere zorunlu olmayan seyahatleri iptal edin veya erteleyin, seyahat etmesi gereken çalışanlara el dezenfektanı sağlayın, çalışanlara seyahat ettikleri yerdeki yerel makamlardan gelen talimatlara uymalarını ve seyahat ederken kendilerini hasta hissettikleri durumda kiminle iletişime geçmeleri gerektiğini bildirin.
- COVID-19 bulaşmasının meydana geldiği bir bölgeden dönen işçiler, 14 gün boyunca semptomlar için kendilerini izlemeli ve günde iki kez ateşlerini ölçmelidir; kendilerini rahatsız hissediyorlarsa, evde kalmalı, kendi kendilerine tecrit edilmeli ve bir sağlık yetkilisine başvurmalıdırlar.

Düzenli çevresel temizlik ve dezenfeksiyon

- Sabun veya nötr bir deterjan, su ve mekanik işlem (fırçalama, ovma) kullanarak temizleme, kir, kalıntı ve diğer malzemeleri yüzeylerden temizler. Temizleme işlemi tamamlandıktan sonra, yüzeylerdeki patojenleri ve diğer mikroorganizmaları inaktive etmek (yani öldürmek) için dezenfeksiyon kullanılır.
- Dezenfektanların seçimi, belirli sektörler için geçerli olan tüm düzenlemeler dahil olmak üzere yerel makamların pazar onayı gereklilikleriyle uyumlu olmalıdır.
- Yüksek temas yüzeyleri, öncelikli dezenfeksiyon için tanımlanmalıdır (yaygın olarak kullanılan alanlar, kapı ve pencere kolları, ışık anahtarları, mutfak ve yiyecek hazırlama alanları, banyo yüzeyleri, tuvaletler ve musluklar, dokunmatik ekranlı kişisel cihazlar, kişisel bilgisayar klavyeleri ve çalışma yüzeyleri).

- Dezenfektan solüsyonları, dezenfeksiyon çalışanlarının güvenliğini ve sağlığını koruma talimatları, kişisel koruyucu donanım kullanımı ve farklı kimyasal dezenfektanların karıştırılmasının önlenmesi dahil olmak üzere her zaman üreticinin talimatlarına göre hazırlanmalı ve kullanılmalıdır.
- Kapalı işyerlerinde, dezenfektanların çevre yüzeylerine rutin olarak püskürtme veya sisleme yoluyla uygulanması genellikle tavsiye edilmez, çünkü doğrudan püskürtme bölgeleri dışındaki kirletici maddelerin uzaklaştırılmasında etkisizdir ve göz, solunum ve cilt tahrişine ve diğer toksik etkilere neden olabilir.
- Açık hava işyerlerinde, büyük ölçekli püskürtme veya fümigasyon için önerileri desteklemek için şu anda yeterli kanıt bulunmamaktadır.
- İnsanlara dezenfektan püskürtmek (tünel, dolap veya oda gibi) hiçbir koşulda tavsiye edilmez.

Risk iletişimi, eğitim ve öğretim

- Çalışanlar arasında COVID-19 farkındalığını artırmak ve iş yerinde güvenli bireysel uygulamaları teşvik etmek için posterler, videolar ve elektronik mesaj panoları sağlayın, çalışanları önleyici tedbirler ve bunların etkinliği konusunda geri bildirim sağlamaya dahil edin.
- Devlet kurumları ve WHO gibi resmi kaynakları kullanarak COVID-19 riski hakkında düzenli bilgi verin ve koruyucu önlemlerin benimsenmesini sağlayın ayrıca söylentiler ve/veya yanlış bilgilendirme ile mücadele etmenin etkinliğini vurgulayın.
- Göçmen çalışanlar, ev işçileri, taşeron ve kendi hesabına çalışanlar ve dijital çalışma platformları altında çalışanlar gibi savunmasız çalışan gruplarına ulaşmaya ve bu gruplarla ilgilenmeye özel dikkat gösterin.

COVID-19 hastalarının veya temashılarının yönetimi

- İyi hissetmeyen veya COVID-19 ile tutarlı semptomlar gösteren çalışanlara, evde kalmaları, kendi kendilerini tecrit etmeleri ayrıca test ve sevk konusunda tavsiye almak için bir sağlık yetkilisi veya yerel COVID-19 bilgi hattı ile iletişime geçmeleri teşvik edilmelidir.
- Yerel topluluk yayılımının yüksek olduğu ve çalışmanın devam ettiği yerlerde, mümkün olan durumlarda teletıp konsültasyonuna başvurulabilir.
- Tüm çalışanlar, sağlık durumlarını kendi kendilerine izlemeye ve düzenli olarak vücut sıcaklıklarını ölçmeye teşvik edilmelidir.
- İş yerinde termal tarama bulunuyorsa COVID-19'un önlenmesi ve kontrolüne yönelik önlemlerin bir kombinasyonu ve risk iletişimiyle birlikte uygulanmalıdır.
- İş yerinde hastalanan ve COVID-19 olduğundan şüphelenilen bir kişi için standart çalışma prosedürleri hazırlanmalıdır: kişiyi tecrit odasına yerleştirmek, temas halindeki kişi sayısını sınırlamak, kişisel koruyucu donanım kullanmak, takip, temizlik, dezenfeksiyon vb.

- Temaslı izlemesini kolaylaştırmak veya üstlenmek için yerel sağlık yetkilileriyle iletişim kurmak, katılım ve toplantı kayıtlarını tutmak önemlidir.
- Laboratuvar onaylı COVID-19'a sahip kişilerle iş yerinde yakın temasta bulunan kişiler, DSÖ tavsiyelerine uygun olarak son temas zamanından itibaren 14 gün karantinaya alınmalıdır [18].

2.2.2. Orta Risk Altındaki İş Yerleri ve İşler İçin Özel Önlemler

- Yukarıdaki önlemlere ek olarak, orta düzeyde risk altında olduğu değerlendirilen işyerleri ve işler için aşağıdaki önlemler alınmalıdır [18]:
- Tüm ortak odalar, yüzeyler, zeminler, banyolar ve soyunma odaları dahil olmak üzere düzenli olarak dokunulan nesnelerin ve yüzeylerin gelişmiş temizliği ve dezenfeksiyonu sağlanmalıdır.
- Belirli bir faaliyetle ilgili olarak en az 1,5 metrelik fiziksel mesafenin tam olarak uygulanmadığı durumlarda, işyerleri bu faaliyetin devam etmesinin gerekliliğini değerlendirmelidir. Gerekliyorsa çalışanlar, müşteriler, yükleniciler ve ziyaretçiler arasında bulaşma riskini azaltmak için mümkün olan tüm hafifletici önlemleri almalıdır. Bu önlemlere, aşamalı faaliyetleri belirlemek, yüz yüze çalışmada cilt temasını en aza indirmek, çalışanları yüz yüze değil yan yana veya birbirlerine bakacak şekilde yerleştirmek, sosyal etkileşimi sınırlandırmak için personeli aynı vardiya ekiplerine atamak, düzenli etkileşimin tüm noktalarına pleksiglas bariyerler yerleştirmek ve bunları düzenli olarak temizlemek örnek olarak verilebilir.
- Geliştirilmiş el hijyeni; kapalı makinelere, araçlara, kapalı alanlara girmeden önce ve çıktıktan sonra ve kişisel koruyucu donanımı takmadan ve çıkardıktan sonra sabun ve suyla düzenli el yıkama veya alkol bazlı dezenfektan kullanımı sağlanmalıdır.
- Kişisel koruyucu donanım ve uygun kullanımı konusunda eğitim sağlanmalıdır (örneğin; dezenfekte edilebilen maskeler, tek kullanımlık önlükler, tek kullanımlık eldivenler veya ağır iş eldivenleri). Sıçramalara neden olan temizlik prosedürleri sırasında (örneğin; yüzeyleri yıkamak) yüz veya göz koruması (tıbbi maske, yüz siperleri veya gözlükler) sağlanmalıdır.
- Tercihen havanın yeniden sirkülasyonu olmaksızın (dışarıdan temiz hava beslemesi olmalı), doğal havalandırma veya yapay havalandırma yoluyla havalandırma oranının artırılması sağlanmalıdır [18].

2.2.3. Yüksek Risk Altındaki İş Yerleri ve İşler İçin Özel Önlemler

Yukarıdaki önlemlere ek olarak, yüksek riskli iş faaliyetleri ve işler için aşağıdaki önlemler uygulanmalıdır [18]:

- Faaliyetin askıya alınma olasılığını değerlendirin,
- KKD kullanmadan önce ve sonra, bilinen veya şüphelenilen herhangi bir COVID-19 vakasıyla temastan önce ve sonra hijyen kurallarını uygulayın,

- COVID-19 olduğundan şüphelenilen veya bilinen kişilerin evlerinde çalışması gereken çalışanlar için tıbbi maske, tek kullanımlık önlük, eldiven ve göz koruyucu temin edin. Koruyucu donanımı hasta kişi veya solunum salgıları, vücut sıvıları ve potansiyel olarak kontamine olmuş atıkla temas halindeyken kullanın,
- Çalışanların enfeksiyon önleme ve kontrol uygulamaları ve kişisel koruyucu donanım kullanımı konusunda eğitilmesini sağlayın,
- Önceden tıbbi sorunları olan, hamile veya 60 yaşından büyük çalışanlara yüksek riskli görevler vermekten kaçının [18].

2.2.4. Çalışanların ve İşverenlerin Hakları, Görevleri ve Sorumlulukları

İşverenler, çalışanlar ve kuruluşlar, COVID-19'un önlenmesi ve kontrolünde sağlık yetkilileriyle işbirliği yapmalıdır. İşverenler, çalışanlar ve temsilcileriyle istişare içinde, mühendislik ve idari kontroller, iş sağlığı ve güvenliği için kişisel koruyucu donanım ve giysi sağlanması, enfeksiyon önleme ve kontrolü gibi önleyici ve koruyucu tedbirleri almalıdır. İş yerinde bu tür önlemlerin maliyeti çalışanlara yansıtılamaz.

Çalışanlar, yerleşik iş sağlığı ve güvenliği ile enfeksiyon önleme ve kontrol prosedürlerini takip edecek, başkalarını sağlık ve güvenlik risklerine maruz bırakmayacak, işveren tarafından sağlanan ilgili eğitime katılacak, yaşamları veya sağlıkları için yakın ve ciddi bir tehlike oluşturduğuna kanaat getirdikleri her durumu iş sağlığı ve güvenliği kuruluna, kurulun bulunmadığı işyerlerinde ise işverene başvurarak durumun tespit edilmesini ve gerekli tedbirlerin alınmasına karar verilmesini talep edecektir.

Yönetim ile çalışanlar ve onların temsilcileri arasındaki işbirliği, iş yeri ile ilgili önleme tedbirlerinin (çalışan temsilcileri, iş sağlığı ve güvenliği kurulu ve bilgi ve eğitim sağlama konusunda işbirliği gibi) temel bir unsur olmalıdır ve iş sağlığı ve güvenliği konusunda çalışanlar ve işverenler birbirlerinin hak ve görevlerine saygı duymalıdır [18].

2.3. PANDEMİ FAALİYET PLANLARI

İş yerleri, risk değerlendirmesi sonuçlarına ve epidemiyolojik duruma göre COVID-19'un önlenmesi ve hafifletilmesi için faaliyet planları geliştirmelidir. Planlama, aynı zamanda iş yerlerinin yeniden açılması, kapatılması ve değişiklik yapılmasında sağlık, emniyet ve güvenliğin korunmasına yönelik önlemleri de içermelidir. İş yerlerinin yeniden açılması önceden dikkatlice planlanmalı ve olası tüm sağlık ve güvenlik riskleri uygun şekilde değerlendirilmeli ve kontrol edilmelidir.

Yerel epidemiyolojik eğilimlerde değişiklik, iş yerinde yeni COVID-19 vakaları veya çalışanlar, ziyaretçiler, yükleniciler veya müşteriler tarafından uyum eksikliği olması durumunda, faaliyet planı ve uygulanan önleyici tedbirler izlenmeli ve güncellenmelidir.

COVID-19'un önlenmesi ve hafifletilmesine yönelik eylemler, ergonomik sorunlar, ağır iş yükleri ve uzun çalışma saatleri, uzaktan çalışma, psikososyal riskler, zehirlenmeler gibi diğer mesleki sağlık ve güvenlik risklerini ele almaya yönelik eylemlerle birlikte uygulanmalıdır. İş sağlığı hizmetleri, COVID-19 bağlamında risk değerlendirmesi, enfeksiyon önleme ve kontrol ile sağlık gözetimi yapma kapasitesini güçlendirmeli ve ruh sağlığı ve psikososyal desteği organize etmelidir.

COVID-19 faaliyet planı ile ilgili tüm çalışanlar, belirli risk iletişimi ve toplu katılım yaklaşımları kullanılarak, uygulamaya konulan önlemler hakkında bilgilendirilmelidir.

Çalışanların COVID-19'un önlenmesine yönelik koruyucu tedbirlere erişiminde ayrımcılık yapılmamalıdır, herkes iş sağlığı hizmetlerine eşit erişime sahip olmalıdır. COVID-19 ile enfekte olduğundan, enfeksiyon bulaştırdığından veya iyileştiğinden kuşkulanan çalışanların sosyal olarak damgalanmasını önlemek için özel çaba gösterilmelidir [18].

Enfeksiyon önleme ve kontrol eylem planlarının temel noktası; bulaşın önlenmesi ve hastalık kontrol önlemlerinin alınması ve iş sürekliliğinin sağlanmasıdır. Toplum için önemli hizmetlerin pandemi sırasında da devamlılığının sağlanması için pandemi faaliyet planının hazırlanması gereklidir. İş yeri pandemi faaliyet planı; pandemi öncesi yapılacaklar, pandemi sırasında yapılacaklar ve pandemi sonrası rehabilitasyon olmak üzere üç bölüm şeklinde hazırlanmalıdır [19].

2.3.1. Faaliyet Planının İçeriği

Plan, her kritik hizmetin/işlevin nasıl sürdürüldüğünü, azaltıldığını, değiştirildiğini ve/veya ortadan kaldırıldığını, kimin karar verme yetkisine sahip olduğunu, hangi çözümlerin uygulanacağını, izlenecek gerekli eylemleri ve bir iletişim stratejisini detaylandırmalıdır.

Planlama sürecinde her bir kritik hizmet/işlev için bir faaliyet planı belgelenmelidir. Faaliyet planı aşağıdakilerle ilgili ayrıntıları içermelidir [20]:

- Kritik hizmet/işlev,
- Kilit acil durum personeli (yani, faaliyet planının uygulanmasından sorumlu kişiler),
- Aktivasyon prosedürünün detayları,
- Kurumsal ve toplumsal etki konularının belirlenmesi,
- Yasal gerekliliklerin belirlenmesi,
- Personele, iş ortaklarına ve müşterilere/topluma karşı iletişim stratejisi,

- Personel devamsızlığı izleme faaliyetleri,
- İhtiyaçları karar vericilere rapor etmek,
- Bir pandemi sırasında karar verme süreci,
- İç ve dış paydaşlar için iletişim bilgilerinin bir listesini içeren kaynak ihtiyaçları.

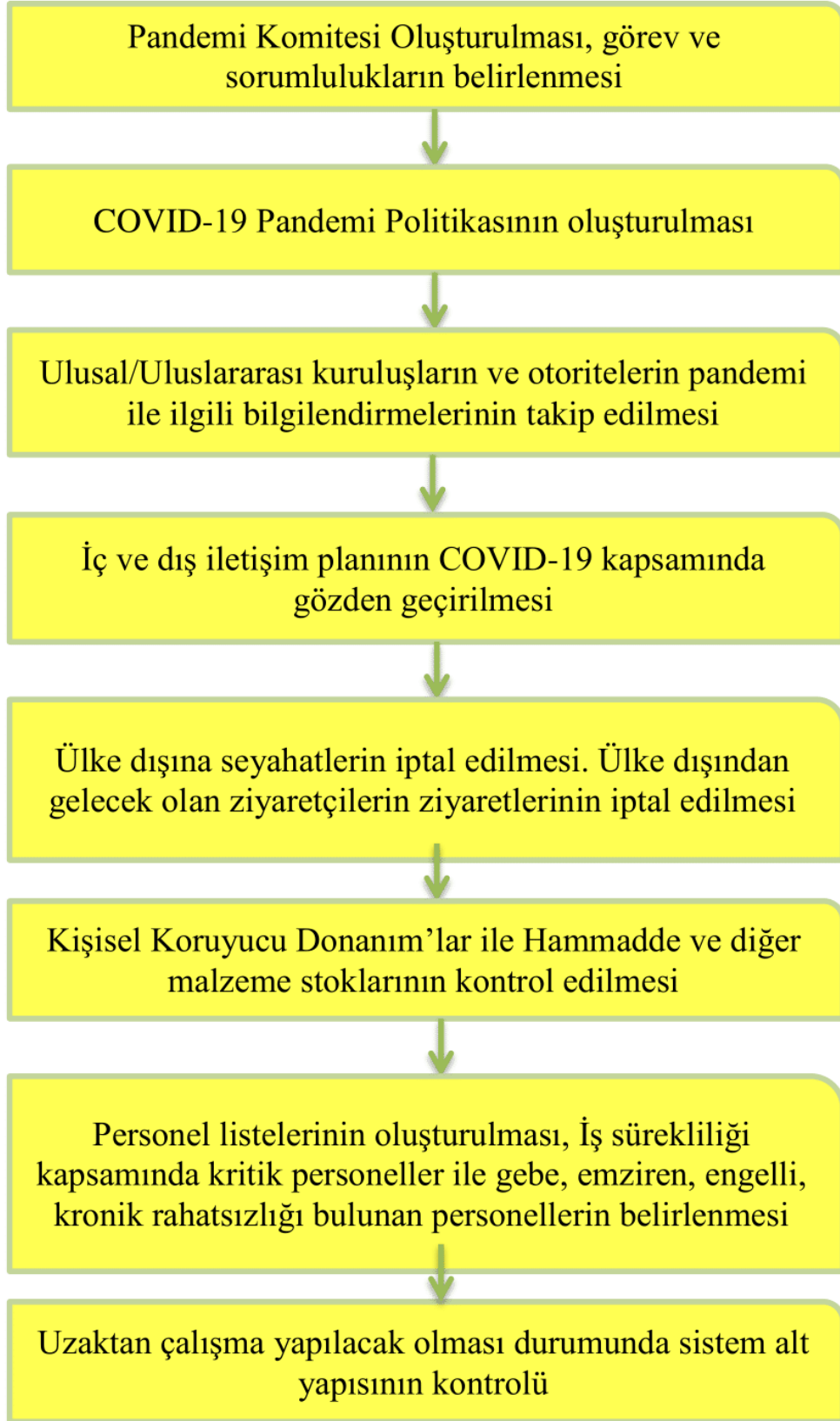
Her bir temel hizmet/işlev için kararların ve eylemlerin belgelenmesi gereklidir ve kritik hizmetler/işlevler için tanımlanmış faaliyet planlarını içermelidir. Faaliyet Planı tamamlandıktan sonra, planı kuruluşunuz içinde bilgi ve eğitim amaçlı olarak dağıtmanız gerekir. Planın, COVID-19 ile ilgili yaşanan gelişmelere göre sürekli güncel tutulması ve en geç yılda bir kez incelenmesi tavsiye edilmektedir. Ayrıca, Planı test etmek için acil durum tatbikatı yürütmek, personelin kimin neden sorumlu olduğunu ve bir pandemi ile başa çıkmak için şirket stratejinize nasıl uyduğunu anlamalarına yardımcı olacaktır [20].

2.3.2. Faaliyet Planının Aşamaları ve Uygulamaları

Pandemi Faaliyet Planı hazırlanırken; pandemi öncesi, pandemi sırası ve pandemi sonrası dönemler göz önünde bulundurularak hazırlık ve uygulama aşamaları belirlenmelidir. Bu kapsamda hazırlanan aşağıdaki akışın iş yerlerinde yol gösterici olması amaçlanmıştır.

İZLEME / HAZIRLIK AŞAMASI

Şekil 2.1. Pandemi faaliyet planı izleme ve hazırlık aşaması

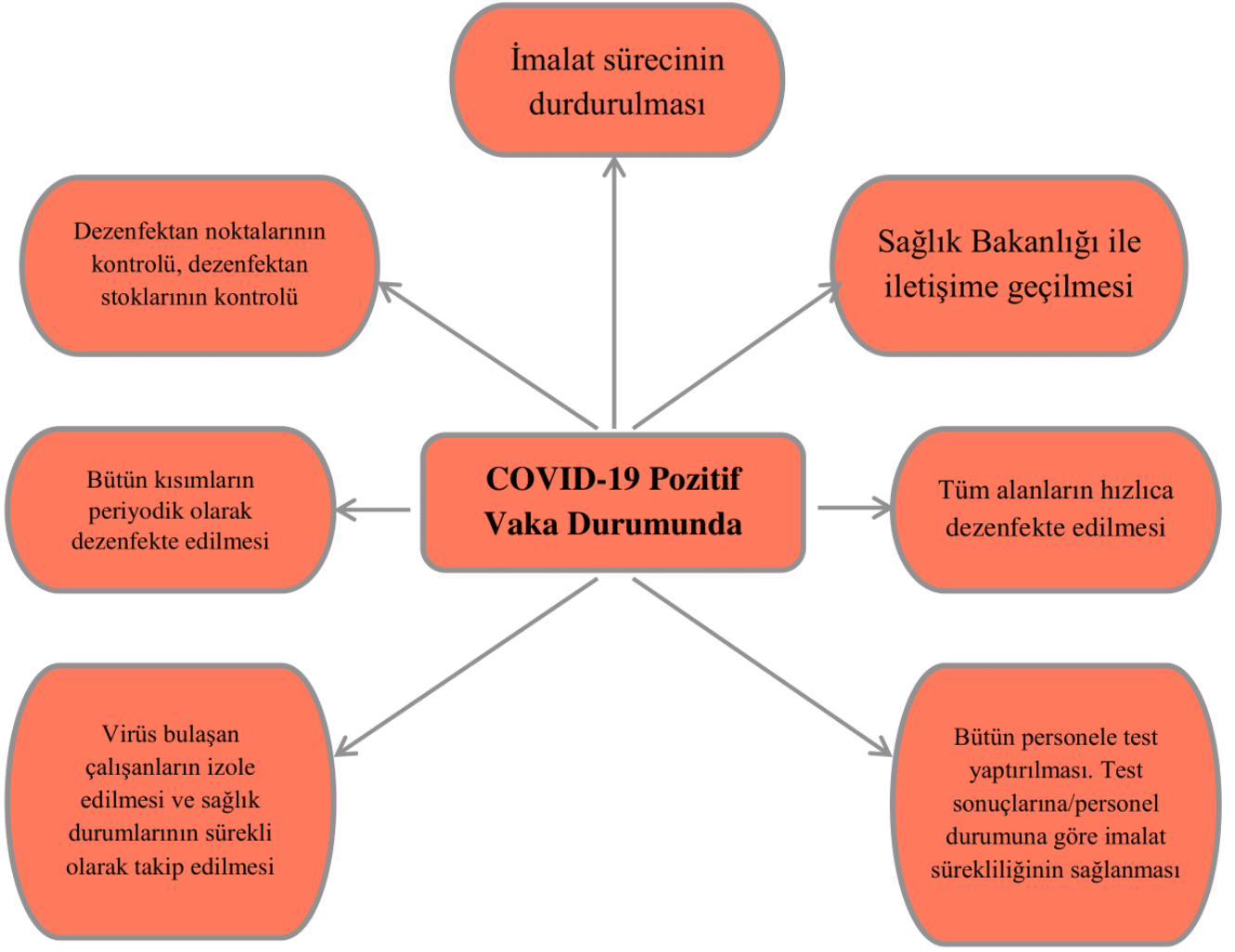
UYGULAMA AŞAMASI

Şekil 2.2. Pandemi faaliyet planı uygulama aşaması

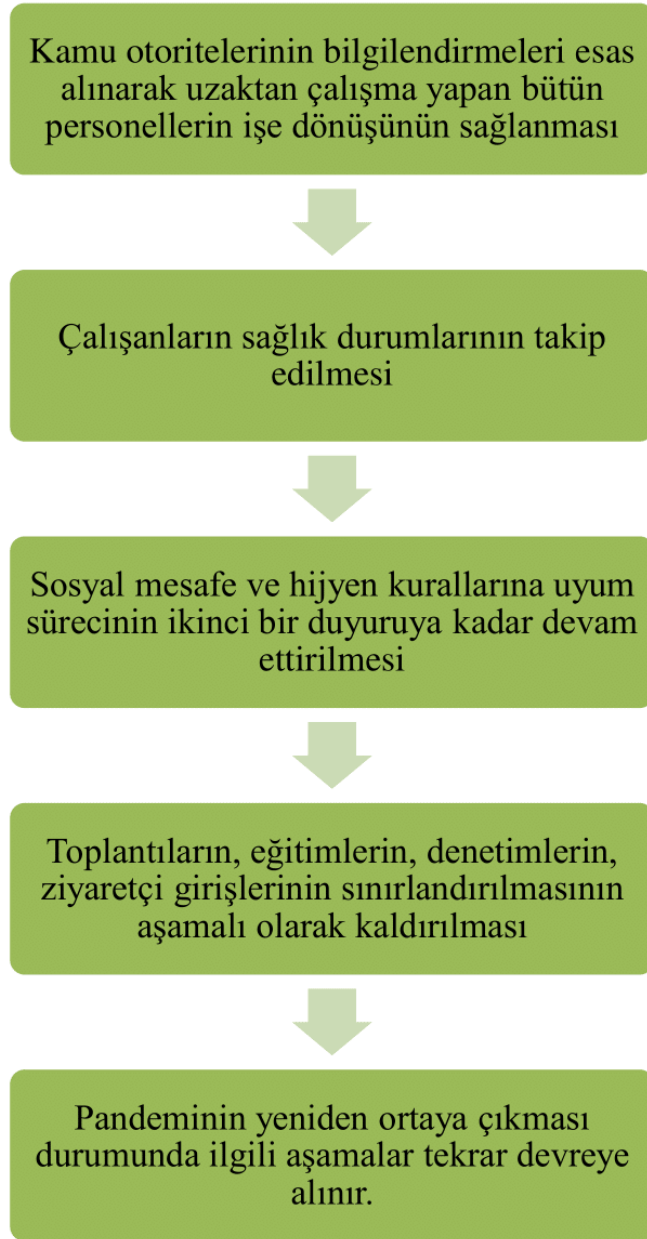
İŞ YERİNDE COVID-19 POZİTİF VAKA GÖRÜLMESİ DURUMU

Şekil 2.3. Pandemi faaliyet planı uygulama aşaması – iş yerinde COVID-19 vakası

SALGIN SONRASI AŞAMA

Şekil 2.4. Pandemi faaliyet planı salgın sonrası aşama

Ayrıca T.C. Sağlık Bakanlığı'nın 2019 yılında yayınlamış olduğu Pandemi İnfluenza Ulusal Hazırlık Planı'na göre; pandemi öncesi, pandemi sırasında ve pandemi sonrası olmak üzere eylem başlıkları, faaliyetler, öneriler ve sonuçları hakkındaki faaliyet planları içeriği aşağıdaki tablolarda gösterilmiştir [19]:

Tablo 2.1. Pandemi öncesi dönemde uygulanacak adımlar

PANDEMİ ÖNCESİ DÖNEM			
Eylem başlıkları	Faaliyetler	Dikkat Edilmesi Gerekenler/Öneriler	Sonuç
İş yerinde pandemi faaliyet planını yapacak koordinatör ve ekibin belirlenmesi	Koordinatör ve pandemi planlama ekibinin görev ve sorumlulukları belirlenmelidir.	Koordinatör ve pandemi planlama ekibinin görev ve sorumlulukları belirlenmelidir.	<ul style="list-style-type: none">• Pandemi koordinatörünün atanması,• Pandemi faaliyet planlama ekip üyelerinin ve görev dağılımlarının belirlenmesi,• Pandeminin koordinasyon içinde yürütülmesi.
İş yeri için önceliklerin belirlenmesi	İş yerinin tüm faaliyetleri listelenerek önemine göre sıralanmalıdır.	İşin oluşturulması esnasında kısa süreliğine göz ardı edilebilecek daha az önemli olan faaliyetler belirlenir.	<ul style="list-style-type: none">• İş yerinin finansmanı sağlayacak faaliyetlerin sürdürülmesi için öncelikli olan görev, mal ve hizmetlerin tanımlanması,• Pandemi senaryolarına göre işleyiş ile ilgili değişikliklerin belirlenmesi,• İş yeri için öncelikli olan görev, mal ve hizmetlerin devam etme süresi,• Önceliklere göre görev kısıtlamaları veya mal/hizmet sunumunun azaltılması,• İş bağlantıları olan diğer kurum ve kuruluşlar ile toplantı yapılarak konunun paylaşılması,• Kurum içi ve dışı iletişim kanallarının belirlenmesi,• Kurumun/iş yerinin tedarik zinciri, destekleyici işlerinin takip edilmesi.
Öncelikli hizmetlerin belirlenmesi	Öncelikli hizmetler önem sırasına göre belirlenmelidir.	İş yeri için hayati işlevleri olan kritik personelin hastalıktan korunması için aşı uygulanmasına öncelik verilir.	Öncelikli personelin belirlenerek listelenmesi.

PANDEMİ ÖNCESİ DÖNEM (devamı)

Eylem başlıkları	Faaliyetler	Dikkat Edilmesi Gerekenler/Öneriler	Sonuç
Aşılama ve antiviral ilaç kullanımı	Sağlık Bakanlığı'nın önerileri takip edilmeli ve uygulanmalıdır.	Risk gruplarına öncelik verilir.	Aşı ve ilacın önerildiği şekilde kullanımının sağlanması.
Mal ya da hizmet üretiminde ara verilecek işlerin öncelik sıralarının belirlenmesi	Mal ve hizmet üretimi önem sırası belirlenmelidir.	<ul style="list-style-type: none">İş yerlerinin kurumsal veya kamu yararına olan bazı faaliyetlerine ara verilmesi toplumsal sorunlara neden olabilir.Pandeminin ise ne zaman olacağı ve süresi tahmin edilemez. İşe ara verilmesi durumunda bölge ya da ülkede bu durumun yarattığı eksikliğin hangi iş yerleri tarafından giderileceği bilinmelidir.	<ul style="list-style-type: none">Hangi işlerin temel işlev olduğu, durdurulmasının kritik sorun yaratacağı veya yaratmayacağı belirlenmesi,Kamu otoritesince temel işlerin belirlenmesi.
Kurum içi ve kurum dışı iletişim	<ul style="list-style-type: none">İletişim kanalları oluşturulmalıdır.Tedarikçiler, müşteriler, devlet kurumları, iç ve dış acil durum yetkililerinin iletişim listeleri oluşturulmalı ve iş yerinde yayınlanmalıdır.	Sosyal medya ağları ve e-posta gruplarının oluşturulması sağlanmalıdır.	Pandemi süresince iletişim kanallarının açık kalması.
Çalışanların, malzeme ve cihazların ikincil ve üçüncül olarak nasıl temin edileceği ile ilgili önceliklerin belirlenmesi	<ul style="list-style-type: none">Temel faaliyetlerin sürdürülmesi için gereksinim duyulan çalışan, malzeme ve cihazların tam olarak belirlenerek çalışmanın sürdürülmesi sağlanmalıdır.İş yeri içindeki hayati faaliyetleri sürdürürken ortaya çıkabilecek sorunların çözülmesi, iş yeri tarafından kendi içinde sağlanan ya da dışarıdan alınması gerekli malzemelerin sınıflandırılarak temin edilmesi sağlanmalıdır.	Temel faaliyetlerin, hangi malzeme ve çalışanlarla nasıl sürdürülebileceği önemlidir. Bu konuda iş yerinin içinden ya da dışından alınabilecek destekler belirlenmelidir.	Yedek tedarik yollarının belirlenmesi.

PANDEMİ ÖNCESİ DÖNEM (devamı)

Eylem başlıkları	Faaliyetler	Dikkat Edilmesi Gerekenler/Öneriler	Sonuç
İşe devamsızlık iş gücü kaybının tahmin edilmesi	Çalışanlarla toplantı yapıp pandeminin olası etkileri tartışılarak gereksinimler saptanmalıdır.	Hastalık, hastaneye yatma ya da ölüm gibi olaylarda, izolasyon, eğitim ve öğretime ara verilmesi, belirli sayıda çalışanın durdurulması gibi sebeplerle işe devamsızlık ile karşılaşılacağı unutulmamalıdır.	İş gücü kaybının işe etkisinin azaltılması.
Temel faaliyetlerin, malzemenin ve cihazların işlevselliğinin sürdürülmesi	Stokların belirlenmesi, iş yeri kurulduğundan beri iş yerinde çalışanların belirlenmesi ile bazı hayati işlevlerin nasıl sürdürülebileceği planlanmalıdır.	<ul style="list-style-type: none">• Emekli eski çalışanların belirlenip iş yerinde faaliyetlerin aksaması durumunda işe geri çağrılmaları amacıyla, yaptıkları işe uygun eğitim programları belirlenmeli ve uygulanmalıdır.• İşlerine ara verecek iş yerleri belirlenerek bu iş yerlerinde çalışabilecek iş gücünden yararlanılmalıdır.• İş yeri enfeksiyondan korunma ve kontrol önlemleri belirlenmelidir.• İş yerinde vardiya sistemi veya çalışma saatlerinde yapılabilecek değişiklikler belirlenmelidir.• Uygun olduğu takdirde vasıfsız işlerde aile bireylerinden iş gücünün desteklenmesi gibi durumlar göz önünde bulundurulmalıdır.	Hastalık, hastaneye yatma ya da ölüm gibi olaylarda, izolasyon, eğitim ve öğretime ara verilmesi, belirli sayıda çalışanın durdurulması gibi sebeplerle işe devamsızlık ile karşılaşılacağı unutulmamalıdır.
Çalışanların ailelerinin gereksinimlerinin saptanması, önlem alınmasına yönelik farkındalık çalışması yapılması	<ul style="list-style-type: none">• Aileler olası pandemi senaryoları ve yapılacaklar hakkında bilgilendirilmelidir (afiş broşür).• Çalışanların ailelerinden toplanan bilgilerin gizliliği sağlanmalıdır.• Ailede gelir sağlayan kişi sayısı belirlenmelidir.• Okula veya kreşe giden çocuk sayısı belirlenmelidir.• Çalışanın ve aile bireylerinin işe/eğitim kurumuna gitmek için kullandığı ulaşım araçları (toplu taşıma, kurum servisi gibi) belirlenmelidir.	Aile bireylerinin hastalanmaları halinde, çalışanların işe devamsızlıkları ile karşılaşılacağı unutulmamalıdır.	İşin devamlılığının sağlanması.

PANDEMİ ÖNCESİ DÖNEM (devamı)

Eylem başlıkları	Faaliyetler	Dikkat Edilmesi Gerekenler/Öneriler	Sonuç
Pandemi faaliyet planının kurumsallaşması	Hazırlanan planın iş yerinde uygulanması için gereken talimatlar hazırlanmalıdır.	<ul style="list-style-type: none">Güncellenebilir olmalıdır.Koordinatör ve personel değişikliğinde iletişim bilgileri güncellenmelidir.Varsa iş sağlığı ve güvenliği kurulunda planın görüşülerek kabul edilmesi gerektiği unutulmamalıdır.	Plan işlevselliği ve güncelliğinin devamının sağlanması.
Eğitim organizasyonu	Eğitim sorumlusu (tercihen iş yeri hekimi ve/veya diğer sağlık personeli, iş güvenliği uzmanı) belirlenmelidir.	Eğitim materyalinin ve güncel verilerin il sağlık müdürlüklerinden temin edilmesi önemlidir.	<ul style="list-style-type: none">Çalışanların pandemi ile ilgili eğitilmesi,Pandemi planının tüm çalışanlarla paylaşılması.
Pandemi faaliyet planı ile ilgili tatbikatlar yapılması	Kurum içi ve kurum dışı tatbikatlar uygulanmalı, plandaki aksaklıklar düzeltilmelidir.	Çalışanların planın uygulamasına adaptasyonu ve planın aksayan yönlerini ortaya çıkarmak için önemlidir.	Pandemi çalışma ekibi ile pandemiye hazırlanma ve pandemi sırasında yapılacak faaliyetler ile ilgili programa dayalı tatbikatlar yapılması.
İş yerinin, araç ve gereç temizliğinin planlanması	Temizlik için kullanılacak malzemeler tanımlanmalı, ilgili yönerge ve talimatlar hazırlanmalıdır.	COVID-19; eşyaların elle tutulan kısımlarından (lavabo, musluk, merdiven trabzanları, kapı kolu ve tezgah vb.) bulaşabilir. Temizlik yönergesi ve talimatlar oluşturulup, talimatlara uygun şemalar, uyarı levhaları ile farkındalık yaratılması, konu hakkında ilgili personelin eğitilmesi ve denetlenmesi, personelin çalıştığı alanın temiz tutulması ve kişisel hijyen konusunda eğitim verilmesi gerekmektedir.	<ul style="list-style-type: none">Bulaşma azaltılarak pandemi şiddetinin azaltılması,İşin devamlılığının sağlanması.

Tablo 2.2. Pandemi sırasında uygulanacak adımlar

Tablo 2: PANDEMİ SIRASINDA			
Eylem başlıkları	Faaliyetler	Dikkat Edilmesi Gerekenler/Öneriler	Sonuç
Pandeminin yayılım hızını izleme	Pandeminin uluslararası veya ulusal yayılım hızı takip edilmelidir.	<ul style="list-style-type: none">• Sağlık Bakanlığı web sayfası takip edilmeli, bilgilendirme toplantılarına katılım sağlanmalıdır.• Hastalığın yayılımının ulusal veya uluslararası iş yerlerinde yol açtığı etkiler takip edilmelidir.• Pandemi nedeni ile mal tedarik ve dağıtım sistemlerindeki aksamalar takip edilmelidir.	Pandeminin iş yeri üzerinde olabilecek etkisinin en aza indirilmesi.
İş yerinde risk yönetim stratejilerinin uygulanmaya konulması	<p>Bulaşmanın önlenmesi ile ilgili stratejiler hayata geçirilmelidir;</p> <ul style="list-style-type: none">• Cerrahi maske kullanımı,• El hijyeninin sağlanması (el yıkama ve alkol bazlı el antiseptiği kullanımı)• Kişiler arası temasın azaltılması (tokalaşma, sosyal öpüşme, yakın mesafeden konuşma, kalabalık ortam oluşturacak toplumsal faaliyetlerin azaltılması vb.)• İş yerine girişte ateş ölçümü,• Öksürme ve hapşırma eğitimi (öksürük/hapşırık adabı) vb.	Hastalık semptomu gösterenler ile test sonucu pozitif çıkanların izolasyonu sağlanmalıdır.	Çalışanların sağlık durumlarına ve iş yerinin ihtiyaçlarına göre gereken müdahalelerde bulunularak iş devamlılığının sağlanması.

Tablo 2: PANDEMİ SIRASINDA (devamı)

Eylem başlıkları	Faaliyetler	Dikkat Edilmesi Gerekenler/Öneriler	Sonuç
Çalışanların hastalık riski açısından değerlendirilmesi	<ul style="list-style-type: none">• Risk grubunda olan (65 yaş ve üzeri, kronik hastalıklar) ve/veya ailesinde risk grubunda birey bulunan çalışanlar saptanmalı ve bilgilendirilmelidir.• Risk grubunda olan çalışanlar için korunma önlemleri öncelikle hayata geçirilmelidir.• Risk grubunda olan çalışanların hastalık yönünden günlük takibi yapılmalıdır.• İş yeri hekimi ya da en yakın birinci basamak sağlık kuruluşu ile yakın iş birliği sağlanmalıdır.	<p>Bazı çalışanlar yüksek risk taşıyıp hastalığı şiddetli geçirebilirler.</p> <ul style="list-style-type: none">• Risk grubunda olanlar,• Pandemi sürecinde risk grubuna yeni dâhil olanlar.	<p>Çalışanların sağlığının korunması.</p>
Çalışanları ve ailelerini enfeksiyondan korunma ve hastalık durumunda yapılması gerekenler hakkında bilgilendirmek	<ul style="list-style-type: none">• Pandemi sırasında çalışanlara ve ailelerine bilgi verilmelidir. Bu bilgiler arasında; hastalığın güncel durumu, bulaşma yolları, el hijyeni, beslenme, kişisel korunma, kalabalık yerlerde bulunmama KKE kullanımı gibi konular olmalıdır.• Sağlık Bakanlığı tarafından hazırlanan dokümanların görülebilir yerlere asılması, şirket içi iletişim ağlarında paylaşılması, çalışanlara ve aile bireyelerine dağıtılması ve bu konuda eğitim amaçlı toplantı yapılması gereklidir.	<p>Sağlık Bakanlığı tarafından yayımlanan güncel bilgiler takip edilmelidir.</p>	<p>Çalışanların ve ailelerinin hastalıktan etkilenmesinin önlenmesi ve pandeminin etkisinin azaltılması.</p>

Tablo 2: PANDEMİ SIRASINDA (devamı)

Eylem başlıkları	Faaliyetler	Dikkat Edilmesi Gerekenler/Öneriler	Sonuç
Çalışanların hastalıktan korunma stratejilerini uygulamaya koymak	<p>Çalışanlara aşağıdaki önerilerde bulunulmalıdır;</p> <ul style="list-style-type: none">• Çalışma saatleri süresince ve sosyal zamanlarda çok yakın mesafede bulunmamaları,• Cerrahi maske kullanmaları,• Kalabalık ortamlarda bulunmamaları,• Toplu taşıma araçlarını kullanmama veya kalabalık saatler yerine daha sakin zamanlarda kullanmaları,• Yemek aralarını çalışma saati içine yaymaları,• Yapılacak toplantıların süresinin kısa tutulması, mümkünse çevrimiçi ya da olduğunca az katılımcı ile yapılması,• El hijyeni, öksürme-hapşırma sırasında ağız ve burunun kapatılması konusunda farkındalık yaratılması,• Enfeksiyondan korunma ve kontrolde kullanılacak malzemelerin dağıtılması ve ulaşılabilirliğinin artırılması.	<p>Bu konuda yapılacakların pandemi koordinatörü ve pandemi çalışma ekibi tarafından hazırlanması ve yapılan açıklamalarda ortak bir dil kullanılması önemlidir.</p>	<p>Çalışanların COVID-19 pandemisinden korunması ve işin devamlılığının sağlanması.</p>

Tablo 2: PANDEMİ SIRASINDA (devamı)

Eylem başlıkları	Faaliyetler	Dikkat Edilmesi Gerekenler/Öneriler	Sonuç
Kişisel koruyucu donanımları kullanıma sunmak	<ul style="list-style-type: none">• Tüm çalışanlara cerrahi maske dağıtılmalıdır.• İlgili çalışanlara solunum koruyucu, yüz ve göz koruyucu gibi KKD verilmelidir.	<ul style="list-style-type: none">• Her çalışana günlük yetecek kadar cerrahi maske dağıtılmalıdır,• Maskeler yırtıldığında, kirlendiğinde veya nemlendiğinde yenisi ile değiştirilmelidir,• Maskeler tek kullanımlıktır,• Maskeler diğer atıklardan ayrı olarak kapaklı çöp kovası içindeki poşetlere atılmalıdır.	Hastalığın bulaşarak yayılmasını engellemek.
İş yerinin, araç ve gereç temizliği	Bulaş riski taşıyan alan ve eşyalar günde en az bir kez sabun, deterjan veya dezenfektanlar ile temizlenmelidir.	Hazırlanmış olan yönerge ve talimatlara uyulması önemlidir.	Hastalığın bulaşarak yayılmasını engellemek.
Psikososyal destek sağlamak	<ul style="list-style-type: none">• Çalışanların psikososyal durumları takip edilmelidir.• Bu konuda hizmet veren kurum ve kuruluşlar ile iş birliği yapılarak sosyal hizmet ve sosyal yardım sağlanmalıdır.	Kurum dışı destek alınabileceği unutulmamalıdır.	Pandemi sırasında çalışanlara yapılan psikososyal destek ile çalışma verimi korunmakta, çalışanların ruhsal sorunları en aza indirilebilmektedir.
Pandemi faaliyet planının işleyişinin değerlendirilmesi	Pandemi çalışma ekibi ile pandemiye hazırlanma ve pandemi sırasında yapılacak faaliyetler ile ilgili programa dayalı tatbikatlar yapılmalı ve plandaki aksaklıklar düzeltilmelidir.	Kişilerin plan uygulamasına adaptasyonu ve planın aksayan yönlerini ortaya çıkarmak için önemlidir.	Planın işlerliğinin test edilmesi ve aksayan noktaların tespit edilmesi.

Tablo 2.3. Pandemi sonrası dönemde uygulanacak adımlar

PANDEMİ SONRASI DÖNEMDE			
Eylem başlıkları	Faaliyetler	Dikkat Edilmesi Gerekenler/Öneriler	Sonuç
Pandeminin iş yerine etkilerinin tespiti	<ul style="list-style-type: none">• İş gücü ve ekonomik anlamda olumlu ve olumsuz etkileri saptanmalıdır.• Arızalanan araçların yapılamayan bakımları, tedarik zincirinin yetersiz işlemesi sonucu veya hastalık nedeniyle üretim ve iş gücü kayıpları dikkate alınmalıdır.	<p>Çalışanlardan bu konuda geri bildirim alınması önemlidir.</p>	<ul style="list-style-type: none">• Fiziksel, ekonomik ve sosyal kayıpların saptanması, listelenmesi, önerilerin geliştirilmesi ve raporlanması,• Mevcut koşullar ve pandeminin etkilerine göre yeni düzenleme planları yapılması.
Raporlama	<p>Pandeminin tüm etkileri raporda yer almalıdır.</p>	<ul style="list-style-type: none">• Pandemi sürecinde kurum içi ve dışı yaşanan olumlu ve olumsuz tüm gelişmeler raporlanmalıdır.• İlgili gruplarla paylaşılmalıdır.	<p>Pandemi planının güncellenmesi.</p>
Pandemi planının revizyonu	<p>Pandemi sonrası dönem yeni bir pandemi dalgası öncesi hazırlık dönemi olarak kabul edilmelidir.</p>	<p>Plandaki aksamalar ve giderilmesi gereken eksikliklere göre pandemi faaliyet planında revizyona gidilmelidir.</p>	<p>Planlanan tüm faaliyetlerin tamamlanması ile güncel bir pandemi planı ile yeni olabilecek pandemiye hazırlıklı olunması.</p>

2.3.3. İş Sürekliliği Planlaması

İş sürekliliği, büyük bir aksaklık durumunda işin işlevlerini sürdürmek veya hızlı bir şekilde devam ettirmek anlamına gelir. İş Sürekliliği Planı, bir şirketin acil bir durumda, gerginlik ve riskler yüksek olduğunda güvenilebilecek bir faaliyet planıdır. Bir kuruluşun iş süreçleri, varlıkları, insan kaynakları, iş ortakları ve daha fazlası gibi öğeleri kapsayan bu felaketler karşısında izlemesi gereken politikaları, prosedürleri ve talimatları ana hatlarıyla belirtir. Nihai ürün her şirket için farklı olsa da, tipik tahliye planlarını, iletişim protokollerini, iletişim listelerini, kilit varlık envanterlerini ve bir krizdeki çalışanlar için önemli olabilecek her şeyi içerebilir. COVID-19 veya Koronavirüs salgınının ne zaman azalacağına dair net bir bilgi olmamakla birlikte kesin bir tedavi yönteminin bulunması ve uygulanması için bir süre verilememektedir.

Koronavirüs, işyerlerinde acil durum müdahalelerini gerektirmekte, aynı zamanda iş sürekliliğini sağlamaya mecbur kılmaktadır. Dünya çapında bir salgın hastalık (pandemi) baş gösterdiğinde, sağlık sektörünün çalışmalarına ek olarak, işletmeler çalışanların sağlığını ve güvenliğini korumak, salgının ekonomi ve toplumlar üzerindeki olumsuz etkilerini sınırlamak için kritik bir rol oynamaktadır.

İş yerleri pandemi sırasında küçülmeye veya kapanmaya zorlandıysa, işletmenin üzerindeki etkiyi en aza indirecek ve faaliyetlerin hızlı bir şekilde devam etmesini kolaylaştıracak iş sürekliliği planlarına sahip olmaları gerekir. Panik yapmak yerine hazırlıklı olmak, ülke ekonomisi ve vatandaşlarımız için COVID-19 salgınının yol açtığı riskleri azaltmanın en iyi yoludur.

Bir pandemi veya diğer kriz durumları ışığında düşünülmesi gereken şeyleri içeren bir iş sürekliliği planı oluşturmak için aşağıdaki kontrol listesi size yardımcı olacaktır [20,21].

Tablo 2.1. COVID-19 Kontrol Listesi

COVID-19 KONTROL LİSTESİ				
Alan	Tedbir	Durum	Sorumlu	Not
İlk tepki	Covid acil durum ekibi tanımlanmalıdır. Bu ekip kriz sırasında uygulama önlemlerine ilişkin kararlardan sorumlu olacaktır. Üst yönetim dahil edilmelidir.			
İlk tepki	DSÖ, SB-HSGM ve Yerel Yönetimlerden gelen tüm önerilerin bir listesi düzenli olarak güncellenmekte ve uygulanmaktadır.			
İlk tepki	Uygulanan önlemler, iş ortakları ve aynı pazar segmentindeki şirketler ile düzenli olarak doğrulanmaktadır.			
İlk tepki	Hükümet ve kamuoyu ile iletişim süreçleri tanımlanır ve iletişimden sorumlu çalışanlar atanır.			
Güvenlik - Çalışan Seyahatleri	Sağlık Bakanlığı'na göre yerel seyahat kısıtlamaları belgelenmekte ve tüm çalışanlara iletilmektedir.			
Güvenlik - Çalışan Seyahatleri	Dışişleri Bakanlığı'na göre uluslararası seyahat yasağı belgelenmekte ve tüm çalışanlara iletilmektedir.			
Güvenlik - Çalışan Seyahatleri	Yurt dışındaki çalışanlarla bağlantı kurulur ve gerekirse ülkelerine geri gönderilir. - Yurt dışında çalışanların bir listesi her biri için tanımlanmış durum ve sonraki eylem ile güncellenir.			
Güvenlik - Giriş ve Güvenlik	Ofis girişleri, belirtileri olan çalışanların / ziyaretçilerin ofise girmesini önlemek için bildirimler ve belirtileri varsa gerçekleştirilecek eylemlerin bir listesi ile işaretlenir.			
Güvenlik - Giriş ve Güvenlik	Gelen çalışanların sıcaklık izleme - Şirket girişinde bir sıcaklık tarama cihazı (termometre / termo kamera) bulunmaktadır.			
Güvenlik - Giriş ve Güvenlik	Ofis Güvenliği, belirtileri olan çalışanlara / ziyaretçilere dikkat etmek, varsa böyle bir şüpheliyi bildirmek ve engellemek için eğitilmiştir.			
Güvenlik - Giriş ve Güvenlik	Potansiyel olarak enfekte olmuş bireyler ile ilgilenilmesi - Virüs bulaşmış kişiler ile şirket tesislerinde ilgilenme prosedürü mevcuttur. Personel bu konuda eğitilmiştir.			
Güvenlik - Tesis	Tesis temizliği daha siktir ve çalışanlara yüksek derecede maruz kalan yüzeyler (asansörler, ped, klavyeler, kapı kolları, vb.) günlük olarak dezenfekte edilir.			
Güvenlik - Ziyaretçiler	Ziyaretçiler - azaltılmış (kısıtlı sayıda) veya yasaklanmış - Ziyaretçilere izin verme kılavuzu belgelendirilmiş ve iletilmiştir.			
Güvenlik - Ziyaretçiler	Ziyaretçi kayıtları - Her ziyaretçinin ayrıntıları kaydedilir ve sonunda izlenmek üzere kaydedilir. (Buna kimlik, iletişim bilgileri, seyahat geçmişi, ziyaret edilen departmanlar vb. dahildir)			
Güvenlik - Toplantılar	Fiziksel varlık gerektirmeyen toplantılar video konferans görüşmelerine dönüştürülür.			
Güvenlik - Toplantılar	Fiziksel mevcudiyet gerektiren zorunlu toplantılara sadece 10 çalışan için izin verilir (veya Bakanlık tavsiyelerine göre daha az). Diğer katılımcılar çağrı / skype vb. olmalıdır.			
Evden/Uzaktan Çalışma	Home Office, uygulanabilir olduğunda tüm çalışanlara sunulmaktadır.			

Alan	Tedbir	Durum	Sorumlu	Not
Evden/Uzaktan Çalışma	Çalışanlara dizüstü bilgisayarlar ve uzaktan çalışma için gerekli tüm donanım ve yazılımlar sağlanır.			
Evden/Uzaktan Çalışma	Uzun bir evden çalışma başlamadan önce çalışanlara şifrelerin değiştirilmesi önerilir. (Uzaktan şifre değişikliği ile ilgili sorunlar olabilir.)			
Evden/Uzaktan Çalışma	Dizüstü bilgisayarlardaki zorunlu güncellemeler, uzun bir evden çalışma başlamadan önce çalışanlar tarafından yapılır.			
Evden/Uzaktan Çalışma	Çalışanlar için evden çalışma koşulları belgelenir ve iletilir.			
Evden/Uzaktan Çalışma	Evden çalışanların yöneticileri için talimatlar, ekipler arasında yeterli operasyon ve görünürlük sağlamak için iletilir.			
Evden/Uzaktan Çalışma	Günlük iletişimler (örn. Durum güncellemesi için sürekli konferans çağrısı) ekipler arasında planlanır ve bölüm yöneticisi tarafından yönetilir.			
Evden/Uzaktan Çalışma	Her evden çalışan, dönün faaliyetleri, bugünün etkinlikleri, sorunları ve engelleyicileri hakkında günlük olarak rapor verir.			
Evden/Uzaktan Çalışma	Evden çalışanlar için mevcut bir izleme aracı kullanılır.			
Evden/Uzaktan Çalışma	Şirketin genel durumu hakkında düzenli iletişim, üst yönetim tarafından tüm çalışanlara ve yöneticilere günlük olarak sağlanmaktadır.			
Evden/Uzaktan Çalışma	Stres yönetimi ve sağlıklı evden çalışma için ipuçları çalışanlara düzenli olarak sağlanmaktadır.			
Çalışan Karantinası	Karantinadaki çalışanların listesi günlük olarak güncellenmekte ve bölüm yöneticilerine iletilmektedir.			
Çalışan Karantinası	Mola / tatil, karantinadaki tüm çalışanlara sunulmaktadır.			
Çalışan Karantinası	Home Office karantinadaki tüm çalışanlara sunulmaktadır.			
Çalışan Karantinası	Karantinadaki çalışanlarla düzenli, olumlu iletişim en azından haftalık olarak yapılır.			
İş ortakları	Kilit iş ortakları (özellikle tedarik zincirinde) ürün gruplarına eşlenir ve durumları günlük olarak sonraki günler için bir tahminle kontrol edilir.			
İş ortakları	İş ortaklarının durumu günlük olarak şirket içinde iletilir.			
İş ortakları	Şirketinizin durumu hakkındaki iletişim düzenli olarak kilit iş ortaklarınıza iletilir.			
İş ortakları	İş Ortaklarına yapılan tüm iletişimlerin merkezi kaydı mevcuttur.			
Müşteriler	İletişim kanalları ve iletişimden sorumlu belirli çalışanlar atanır.			
Müşteriler	Şirketin faaliyet durumu (örn. Müşteri hizmetleri, satış süreci) ile ilgili iletişim düzenli olarak müşterilere iletilir.			
Müşteriler	Müşterilerle yapılan tüm iletişimlerin merkezi kaydı mevcuttur.			
İşin devamlılığı	Gerekli operasyonlar için vardiya veya ekipler, operasyonların tam olarak kesilmesini önlemek için (fiziksel olarak) farklı saha ekiplerine ayrılır.			
İşin devamlılığı	Tüm anahtar rollerin aynı anda en az iki ikamesi vardır.			
İşin devamlılığı	Düzenleyicilerle iletişim sağlanır. Mevzuat süreleri üzerindeki etki kontrol edilir.			

Alan	Tedbir	Durum	Sorumlu	Not
Altyapı ve Güvenlik	Evden çalışanların planlanan miktarı için gerekli lisans sayısı değerlendirilir. Gerekirse, sınırlı lisanslar için azaltma önerilmektedir.			
Altyapı ve Güvenlik	Evden çalışanlar için altyapı kapasitesi değerlendirilir. Gerekirse, sınırlı lisanslar için azaltma önerilmektedir.			
Altyapı ve Güvenlik	VPN sunucularının ve uzak uygulamaların güvenlik izlemesi artırıldı.			
Altyapı ve Güvenlik	COVID-19 ile ilgili kimlik avı saldırılarına yönelik bir bilinçlendirme kampanyası gerçekleştirilmektedir.			
Şirket Ofisi Kilitleme Hazırlığı	Temiz bir masa politikası tüm çalışanlara iletilir.			
Şirket Ofisi Kilitleme Hazırlığı	Geçici ofis ziyaretleri süreci ve böyle bir eylemin bildirilmesi tanımlanır.			
Şirket Ofisi Kilitleme Hazırlığı	İmzalanmakta olan sözleşmelerin listesi tanımlanır ve sonraki adımlar önerilmektedir.			
Şirket Ofisi Kilitleme Hazırlığı	İmzalama / fesih için devam eden sözleşmelerin listesi tanımlanır ve sonraki adımlar önerilir (görüşmeler için Skype, sözleşmelerin elektronik imzaları vb.)			
Şirket Ofisi Kilitleme Hazırlığı	Kritik hizmetleri / işlevleri sürdürmek için gereken çalışanların listesi veya özel kaynakların herhangi biri tanımlanmıştır.			

DURUM sütunu aşağıdaki ifadeler ile doldurulmalıdır.

Ele Alınmadı
Devam Ediyor
Yapıldı
Örtüşmüyor
Uygulanamaz

3. KAYNAKLAR

[1] T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, TSE Covid-19 Hijyen, Enfeksiyon Önleme ve Kontrol Kılavuzu Sanayi Kuruluşları İçin, Mayıs 2020:

<https://statik.tse.org.tr/upload/tr/dosya/dokumanyonetimi/113/20052020112631-1.pdf>, (Erişim Tarihi: 15.09.2020)

[2] T.C. Sağlık Bakanlığı, Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü, Covid-19 (SARS CoV-2 Enfeksiyonu) Genel Bilgiler, Epidemiyoloji ve Tanı, 29 Haziran 2020:

<https://covid19bilgi.saglik.gov.tr/Eklenti/38597/0/covid-19rehberigenelbilgilerepidemiyojivetanipdf.pdf>, (Erişim Tarihi: 15.09.2020).

[3] World Health Organization, Advice on the use of masks in the context of COVID-19, 5 June 2020: [https://www.who.int/publications/i/item/advice-on-the-use-of-masks-in-the-community-during-home-care-and-in-healthcare-settings-in-the-context-of-the-novel-coronavirus-\(2019-ncov\)-outbreak](https://www.who.int/publications/i/item/advice-on-the-use-of-masks-in-the-community-during-home-care-and-in-healthcare-settings-in-the-context-of-the-novel-coronavirus-(2019-ncov)-outbreak) (Erişim Tarihi: 09.09.2020)

[4] World Health Organization, Origin of SARS-CoV-2, 26 March 2020:

<https://www.who.int/publications/i/item/origin-of-sars-cov-2>, (Erişim Tarihi: 09.09.2020)

[5] World Health Organization, Transmission of SARS-CoV-2: implications for infection prevention precautions, 9 July 2020: <https://www.who.int/publications/i/item/modes-of-transmission-of-virus-causing-covid-19-implications-for-ipc-precaution-recommendations> (Erişim Tarihi: 09.09.2020)

[6] World Health Organization, Cleaning and disinfection of environmental surfaces in the context of COVID-19, 15 May 2020: <https://www.who.int/publications/i/item/cleaning-and-disinfection-of-environmental-surfaces-inthe-context-of-covid-19> (Erişim Tarihi: 09.09.2020)

[7] World Health Organization, Considerations for public health and social measures in the workplace in the context of COVID-19, 10 May 2020:

<https://www.who.int/publications/i/item/considerations-for-public-health-and-social-measures-in-the-workplace-in-the-context-of-covid-19> (Erişim Tarihi: 14.09.2020)

[8] Verbond vann Belgische Ondernemingen Federaation des Enterprises de Belgiuge, Safe at Work-Generic guide for combatting the spread of COVID-19 at work – IOE, VBO/FEB, 2020-05-05v2: https://static.adecco.com/uploads/2020/05/Adecco-Group_Safely-Back-to-Work-Protocols-May-2020.pdf (Erişim Tarihi: 15.09.2020)

[9] World Health Organization, Coronavirus disease (COVID-19) training: Online training,

<https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019/training>, (Erişim tarihi: 14.09.2020).

[10] T.C. Sağlık Bakanlığı, Yeni Koronavirüs Hastalığı (COVID-19) Tıbbi Maske Kullanımı:

https://covid19.saglik.gov.tr/Eklenti/37651/0/covid19-tibbimaskekullanimi29x202kirimlibrosurpdf.pdf?_tag1=049E63E05B36607EC908CB0E25F73A89206AF287, (Erişim tarihi: 16.09.2020)

[11] Deloitte, Business Continuity Planning for a Pandemic Outbreak Seven steps for pandemic preparedness: <https://www2.deloitte.com/cz/en/pages/risk/solutions/covid-zajisteni-kontinuity-cinnosti.html>, (Erişim tarihi: 30.03.2020)

[12] Yetiřkin, Yücel; Yüksek Lisans Tezi, Performans Değerlendirme Sonuçlarının Hizmet İçi Eğitim Faaliyetlerindeki Kullanım ve Buna İlişkin Bir Uygulama, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2009, syf. 116-154

[13] T.C. Sağlık Bakanlığı, Pandemik İnfluenza Ulusal Hazırlık Planı, Ankara, 2019: https://grip.gov.tr/depo/saglik-calisanlari/ulusal_pandemi_plani.pdf, (Erişim tarihi: 16.09.2020)

[14] Logicgate, Business Continuity Plans and Covid-19:How to Prepare, Matt Kunkel, 9 March 2020 <https://www.logicgate.com/2020/03/09/business-continuity-plans-and-covid-19-a-primer/>, (Erişim tarihi: 30.03.2020)

[15] World Health Organization, Naming the coronavirus disease (COVID-19) and the virus that causes it: [https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019/technical-guidance/naming-the-coronavirus-disease-\(covid-2019\)-and-the-virus-that-causes-it](https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019/technical-guidance/naming-the-coronavirus-disease-(covid-2019)-and-the-virus-that-causes-it) , (Erişim Tarihi: 02.09.2020).

[16] The Federation of European Heating, Ventilation and Air Conditioning associations (REHVA), Covid-19 Kılavuz Belgesi, 3 Nisan 2020: https://www.rehva.eu/fileadmin/user_upload/REHVA_COVID-19_TR_03042020.pdf, (Erişim tarihi: 15.09.2020)

[17] World Health Organization, Q&A on coronaviruses (COVID-19): <https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019/question-and-answers-hub/q-a-detail/q-a-coronaviruses#:~:text=symptoms>, (Erişim tarihi: 21.09.2020).

[18] T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Tek Kullanımlık Maske, Eldiven gibi Kişisel Hijyen Malzeme Atıklarının Yönetiminde Covid-19 Tedbirleri, Genelge (2020/12), 7 Nisan 2020: <https://webdosya.csb.gov.tr/db/cygm/icerikler/gng2020-16-cov-d-19-20200408101457.pdf>, (Erişim tarihi: 24.09.2020).

[19] T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, COVID-19 Sürecinde Sağlıklı ve Güvenli Çalışma Yöntemleri - Şantiye Eğitim Programları: https://ailevecalisma.gov.tr/media/47841/intes_egitim_programlari_20200611.pdf, (Erişim tarihi: 21.09.2020).

[20] “Çalışanların İş Sağlığı ve Güvenliği Eğitimlerinin Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik”, Resmî Gazete Tarihi: 15.05.2013 Resmî Gazete Sayısı: 28648, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=18371&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5>, (Erişim Tarihi: 21.09.2020).

[21] T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, İşyerlerinde Koronavirüse (Covid-19) Karşı Alınması Gereken Önlemler: <https://ailevecalisma.gov.tr/media/42182/isyerlerinde-koronaviruse-covid-19-karsi-alinmasi-gereken-onlemler.pdf>, (Erişim tarihi: 27.05.2020).

**T.C. AİLE, ÇALIŞMA VE
SOSYAL HİZMETLER BAKANLIĞI**

**T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
İş Sağlığı ve Güvenliği Genel Müdürlüğü**

Emek Mahallesi 17. Cadde No: 13, 06520 Emek / ANKARA

Telefon: 0312 296 67 67

www.ailevecalisma.gov.tr/isggm

www.guvenliinsaat.gov.tr

Türkiye Kimya Petrol Lastik ve Plastik Sanayii İşverenleri Sendikası

Kuşbakış Sok. No. 25/2 B Blok Altunizade / Üsküdar – İSTANBUL

Telefon: (0216) 651 49 00 (PBX)

Mail : kiplas@kiplas.org.tr

www.kiplas.org.tr